

Thema 7

THUIS

OP AVONTUUR

TEKST
3200 AT Utrecht
9010 W

karakter van het beroep waar ze voor hebben gekozen.

Heel anders is het voor het thuisfront. Het gedurende een half jaar afwezig zijn van kind, man of vader, vrouw of moeder is niet 'normaal' in de verwachting die we hebben van een normaal gezinsleven. Het is mijn overtuiging dat het thuisfront meer dan de uitgezonden militair lijdend voorwerp is van de uitzending en in die zin is de zorg voor het thuisfront alleszins te verdedigen. We kunnen vaststellen dat de zorg voor de achterban, het 'thuisfront', steeds meer aandacht krijgt. Dat is toe te juichen, hoewel daarmee naar mijn gevoel ook een element van medeverantwoordelijkheid wordt ingevoerd, die ik niet erg kan appreciëren. Dit leidt dan ook tot enigszins lachwekkende situaties zoals die, waarin een moeder klaagt over de kwaliteit van de koffie die haar zoon in het inzetgebied te drinken krijgt, waar vervolgens nog serieus op wordt ingegaan ook.

Ik ben er evenzeer van overtuigd, dat het thuisfront veel meer gebaat en geholpen zou zijn in de problemen die een uitzending met zich meebrengt, wanneer ze er zeker van zouden kunnen zijn, dat de onvermijdelijke risico's die hun dierbaren lopen

worden afgedekt door een grootmoedige overheid. Een overheid die onverhuld spreekt van risico's en even onverhuld achter zijn mensen gaat staan wanneer een uitzending in individuele gevallen tot problemen leidt. Een overheid die wanneer zo'n geval zich voordoet niet wegstapt en met een beroep op het immers 'aanvaardbare risico' zich ervan afmaakt met de doodoener dat de ellende bij betrokkene tussen de oren zit en objectief niet is terug te voeren op de inzet. Een overheid die de debriefings, die nu meer op reünies lijken waarin over van alles gepraat wordt, behalve over de shit waarin men sinds de uitzending zit, organiseert samen met de partners van de uitgezonden. De partners namelijk weten precies te vertellen hoe hun man, zoon, dochter veranderd is en hun verslag hiervan zal voorkomen dat de debriefing verwordt tot de alibifunctie die ze nu vervult. Op die manier doen we niet alleen de ernst van de missie recht en handelen we als het een groot land betaamt, maar wordt vooral het thuisfront gesteund, want zij zijn het die de lasten van een uitzending op de lange termijn moeten dragen.

Raadsman Rob Geene

Het goede voorbeeld

Met drie militairen die in het kader van de United Mission Ethiopia and Eritrea (UNMEE) zijn uitgezonden had ik een gesprek over lang van huis zijn en de invloed daarvan op hun kinderen. Alle drie werken ze op de logistieke basis in Dekemhare in Eritrea en zijn inmiddels ruim twee maanden in het uitzendgebied. Ze gaan binnenkort voor een R&R periode van veertien dagen naar huis. Met ieder afzonderlijk sprak ik over hun gedachten en gevoelens bij de uitzending en over de gedachten en gevoelens van hun kinderen hierover.

Moor Jan Willem van de Griend (32) werkt sinds 1994 bij de Koninklijke Marine als tandarts. Voordat hij begin december vorig jaar werd uitgezonden naar Eritrea had hij verschillende reizen gemaakt op onder andere Hr. Ms. Zuiderkruis en Hr. Ms. Rotterdam. Het is zijn eerste VN-missie met het korps mariniers. Jan Willem heeft een zoon Sietse die momenteel tien

maanden oud is. Zijn vrouw Naomi en zijn zoon hebben hem samen met enkele familieleden uitgezwaaid in Doorn.

'Mijn vrouw en ik hebben daar bewust voor gekozen. Het was best wel emotioneel maar zomaar de deur achter mij dichttrekken en vanuit

Amstelveen alleen met de trein naar Doorn vond ik ook zo wat. Ik heb me op het exercitieterrein maar een beetje groot gehouden. Ik denk niet dat Sietse zich er van bewust is dat ik weg ben. Hij is toch nog zo jong. Voor mijn vertrek heeft mijn vrouw video-beelden van mij gemaakt die ze hem een keer per week

laat zien zodat hij wellicht nog weet wie ik ben als ik thuis kom. In het begin vond ik het hier best wel spannend. Je weet ook niet echt goed wat er buiten de compound gebeurt. Laatst hadden we hier nog een schietincident. Ik heb thuis niets verteld om ze niet onnodig ongerust te maken, maar mijn vrouw had het al in de krant gelezen. Ik probeer iedere dag even kort te bellen. In het begin schreef ik nog wel brieven of emailde ik maar dat wordt steeds minder. Wat ik het meest van Sietse mis, is zijn ontwikkeling. Als ik met Naomi bel, hoor ik wat hij nu weer heeft geleerd en dat is best heel vreemd als je zover van huis bent. Als ik straks terugkom ben ik er de helft van zijn leven niet geweest. Ik vind het dan ook niet zo raar als hij mij straks niet zal herkennen. Ik fantaseer wel eens over hoe het later zal zijn als hij wat ouder is. Ik wil dan echte jongensdingen met hem gaan doen: vissen en boomhutten bouwen. Als ik in juni terug ben van uitzending hoop ik dat Sietse mij als vader weer snel accepteert. We gaan met zijn drieën van de zomer met vakantie naar mijn ouders in Spanje, dat lijkt me echt fantastisch.'

Luitenant Ter Zee der 2e klasse Eep van Laar (44) is Hoofd Logistieke Dienst. Het is zijn eerste VN-missie op het land en heeft veel operationele ervaring. Hij werkt al 27 jaar bij de Koninklijke Marine en is daarvan al 19 jaar operationeel. De afgelopen tweehalf jaar was hij anderhalf jaar van huis. Eep heeft twee kinderen, een dochter van 7 jaar Iris, en een zoon Bas van 11 jaar oud. Bij zijn vertrek zijn de kinderen mee geweest naar Doorn om hun vader uit te zwaaien. Eep: 'Vroeger toen ik nog geen kinderen had nam ik thuis afscheid van mijn vrouw. Ik kies er nu bewust voor mijn kinderen mee te nemen om ze beter te leren wat afscheid nemen precies betekent. Het is heel concreet en voelbaar als je in de bus stapt en ze gedag zegt. Dit vind ik vormend voor mijn kinderen hoewel het ook wel heel moeilijk en emotioneel is. Het van huis weg zijn is toch heel anders dan wanneer je geen kinderen hebt. Ik voel me verantwoordelijk voor hoe het thuis gaat en merk dat ik ook hier heel geïnteresseerd blijf hoe het met mijn vrouw en kinderen gaat. Onlangs heeft mijn zoon de CITO-test gedaan waaruit het resultaat kwam dat hij naar het VWO kan. Dan ben ik vrese-

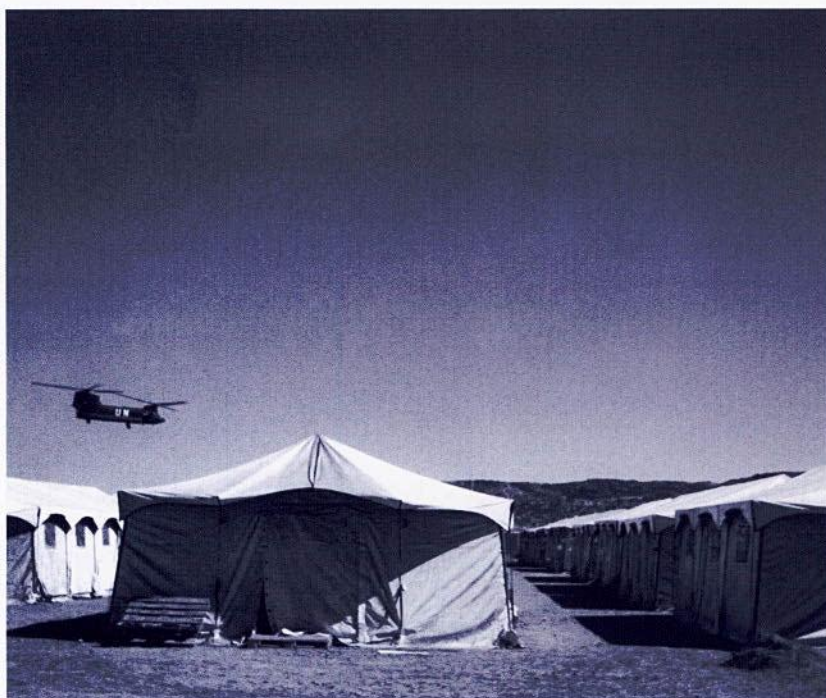
EN DAT IS PAPPÀ!

rene

lijk trots op hem en weet dat hij het op school beter doet dan zijn vader. Ik bel iedere dag ongeveer tien minuten met mijn vrouw, dat hebben we thuis zo afgesproken. Het kan ook, want de voorzieningen zijn er en het kost bijna niets. De ene dag krijg ik dan mijn zoon aan de telefoon, de andere dag mijn dochter. Ik denk niet dat ze echt begrijpen hoe het leven hier op de compound is ook al spreek ik ze regelmatig. De eerste drie weken vind ik vaak het vervelendst. Je zit in een soort overgangsfase, enerzijds nog met je gedachten thuis, anderzijds moet je in het uitzendgebied je draai zien te vinden. Nu ik hier eenmaal twee maanden zit, kom ik in een bepaalde routine terecht wat het wel een stuk makkelijker maakt. Als ik in de loop van juni thuis kom ga ik met mijn vrouw en kinderen eerst lekker uit eten. De week daarna gaan we zeven weken naar Portugal. Mijn zoon is geïnteresseerd in de Tweede Wereldoorlog dus wil ik over Normandië rijden en enkele oorlogsmusea aandoen. Ik ken het gevoel wel, dat je veel wilt inhalen en goed wil maken naar je kinderen als je lang van huis bent geweest. Een paar jaar geleden uitte ik mij door ze wat extra geld te geven maar dat doe ik niet meer zo snel. Het is niet fair tegenover mijn vrouw, ik voor de leuke dingen en zij voor de minder leuke zaken. Je moet eigenlijk nadat je

weer terug bent het leven thuis door laten gaan zoals het gaat. Als tip zou ik aan uitgezonden militairen mee willen geven dat je je kinderen perspectief moet geven. Ik bedoel daarmee dat je ze duidelijk maakt wat je met ze gaat doen als je weer thuis bent. Ik houd met mijn vakanties wel zoveel mogelijk rekening met mijn kinderen, dus worden het meestal actieve vakanties. Als het om verwachtingen gaat naar defensie ten aanzien van uitzendingen en kinderen dan zou ik het een heel goed idee vinden als er naast de Nieuwsbrief voor ouderen, een Nieuwsbrief voor kinderen zou komen. Vergelijk het met het jeugdjournaal. Ze kunnen deze Nieuwsbrief dan mee naar school nemen en er bijvoorbeeld over praten in de kring. Ik denk dat kinderen zich dan ook gesteund weten en dat de uitzending misschien breder in de samenleving wordt gedragen.'

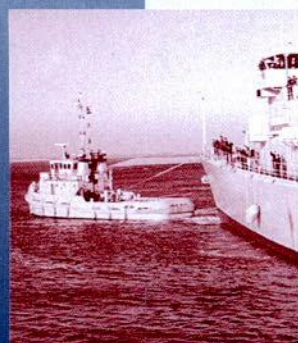

Cindy MacEachern (36) is kapitein ingenieur bij het Canadese logistieke bataljon. Het is de eerste keer dat ze met een VN-missie mee is. Ze heeft twee dochters: Migean die 5 jaar oud is en Erin van 4 jaar. 'Ik ben op 8 december jl. midden in de nacht om 02.00 uur vanuit Canada vertrokken. Vanwege de tijd van vertrek was het sowieso al moeilijk om mijn kinderen mee te nemen om mij uit te zwaaien. Maar als ik op de dag zou zijn vertrokken, had ik ze ook thuis gelaten. Het afscheid is te moeilijk voor ze en nu heb ik ze nog rustig in bed kunnen stoppen. Ik heb ze voor mijn vertrek verteld dat ik andere kinderen in Afrika ga helpen. Voor mijn werk ben ik al eens vaker van huis geweest maar nog niet zo'n lange tijd en zo ver. Voor ons is Afrika toch al gauw een halve dag vliegen waarbij we ook nog eens naar de andere kant van de Atlantische Oceaan gaan. Dat werkt psychologisch wel door in je denken over de afstand dat je van huis bent. Voor mijn vertrek had ik afgesproken met mijn man dat ik een keer per week zou bellen. Inmiddels is dat al drie keer per week geworden. Ik vind het erg moeilijk om mijn kinderen thuis achter te laten. Mijn man werkt ook bij het Canadese leger en is er wel aan gewend om regelmatig weg van huis te zijn. Thuis worden mijn kinderen verzorgd door een kinderoppas die bij mij in de straat woont. Migean en Erin zijn erg vertrouwd met haar, het is dan ook net

alsof ze een tweede moeder hebben. Ik heb voor de combinatie van moeder zijn en werken gekozen om ook mijn kinderen een stuk verantwoordelijkheidsbesef bij te brengen. Zo leren ze ook dat wij als rijke westerlingen een taak hebben in delen van de wereld waar mensen het veel minder hebben dan wij zelf. Dit positieve aspect van mijn werk wil ik wel aan mijn kinderen overdragen. Mijn afwezigheid thuis heeft ook wel zijn invloed op mijn kinderen. Ze leren al vroeg zelfstandig te zijn en zijn in mijn beleving al een stuk serieuzer dan leeftijdgenootjes. Ik wil als moeder ook voor mijn kinderen het goede voorbeeld geven. Als ik ze aan de telefoon heb, dan spreek ik meestal met ze over de leuke dingen thuis. Ik heb ze bewust niet verteld over het schietincident hier van een paar weken geleden. Ze zouden het toch niet begrijpen, dus wat heeft dat dan voor zin? Als ik straks weer thuis ben dan gaan mijn man en ik leuke dingen met onze kinderen doen. We hebben al twee dagen geboekt in Christal Palace, een soort pretpark voor kinderen beneden de zeven jaar. Daar kunnen ze dan erg naar uit kijken. Ik heb het voornemen om dit werk nog lang te blijven doen, maar je weet nooit of de omstandigheden thuis dit toelaten. Ondanks dat ik het moeilijk vind van huis weg te zijn, wil ik mijn werk wel blijven volhouden.'

Raadsman Erwin Kamp

Langdurige afwezigheid

Wat is langdurige afwezigheid? Het begrip is uiterst subjectief. Soms brengt één van de ouders, door een overmatig drukke werkkring weinig tijd door bij het gezin, is in die zin fysiek afwezig. Maar wat te denken van de ouder die wel in lijf en leden aanwezig is, maar niet betrokken bij zijn kinderen en ook niet toegankelijk bijvoorbeeld door overbelasting. Is die de facto niet nog meer afwezig? Wat is storender of misschien zelfs schadelijker? Het feitelijk weg zijn of de dubbele boodschap: ik ben wel aanwezig, maar niet beschikbaar, noch tot communicatie bereid of in staat?

De klakkeloze aanname, dat afwezigheid van één van de ouders uit een gezin problematisch is, gaat niet op. Of iets als afwijkend of belastend of als afschuwelijk wordt ervaren hangt af van de beelden, de verwachtingen, de opvattingen en de draagkracht van de

achterblijvers. In de gezinnen van marinemen en bij een aantal operationele onderdelen van de andere krijgsmacht delen is langdurige afwezigheid een onderdeel van het gewone bestaan. De ervaring is dat het veelal goed gaat. Toch is er voor iedereen een eerste keer. Zelfs voor partners waarbij deze manier van leven nadrukkelijk onderwerp van gesprek geweest is voor zij besloten het leven samen te delen, kan de realiteit anders zijn.

Daar zit je ineens alleen in je huis dat je net samen had ingericht.

Als het een aantal keer goed is gegaan is dat ook geen garantie voor de eeuwigheid. Er kan iets verschoven zijn. De thuisblijver kan minder hebben dan vorig jaar, ze voelt zich niet goed of één van de kinderen is niet gelukkig op school. Er zijn zorgen over de situatie in het uitzendgebied. Soms blijkt het dan ineens toch niet meer te gaan.

Raadsman Mart Vogels

Trein

Wat betekent een uitzending voor je kinderen en kan je op afstand nog invloed hebben op de opvoeding. Ten eerste denk ik dat kinderen er niet beter van worden, als hun vader wordt uitgezonden. Ze missen hun vader en contact houden op afstand is moeilijk. Ze kunnen alleen contact krijgen als ik ze opbel. Als ze zelf behoefte hebben aan contact, moeten ze daarop wachten. Zeker als de kinderen nog jong zijn zoals bij mijn vorige uitzending vier jaar geleden dan hebben ze er nog geen besef van hoe lang zes maanden is. Ze begrijpen niet dat je niet gewoon naar huis kunt komen, want: 'pappa kan toch alles'. Ze waren toen drie, zes en negen. De jongste was vaak kwaad en wilde helemaal niet aan de telefoon komen. Met oudere kinderen is het contact wat gemakkelijker die kunnen schrijven en emailen en ook aan de telefoon een goed gesprek voeren. De oudere kinderen missen me wel meer omdat de emotionele band met hen sterker is. Kleine

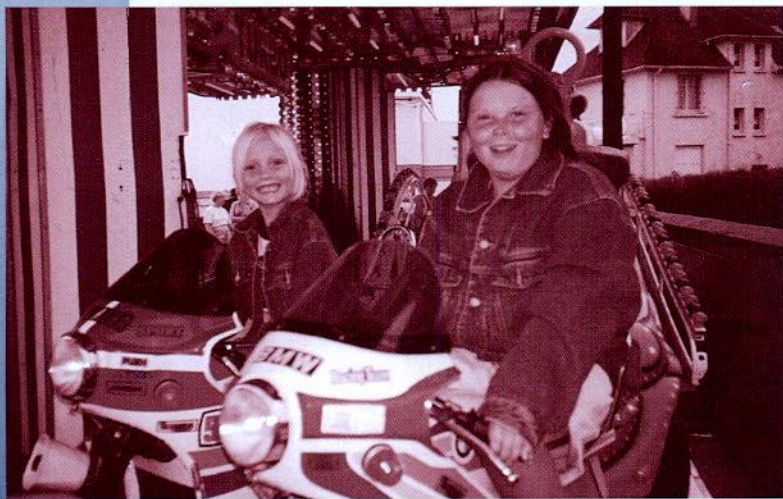
kinderen zijn anders aan je gehecht. Iemand anders kan je taak overnemen. Als het tekort aan aandacht maar wordt aangevuld en ze hun eten en drinken maar op tijd krijgen.' 'Voor wat betreft invloed op de opvoeding: ik probeer ze er voor de uitzendtijd van te door-dringen dat ze het een hele tijd met z'n vieren moeten doen en dat ze elkaar goed moeten helpen en dat hun moeder ook tijd voor zich zelf nodig heeft. Dat werkt tot nu toe vrij goed. Mijn vrouw en ik denken wat de opvoeding betreft ongeveer hetzelfde dus dat laat ik met een gerust hart aan haar over. Je springt thuis van een rijdende trein en zes maanden later spring je er weer op en dan hoop je dat je weer gewoon mee kunt rijden. Dat is de vorige keer goed gelukt al zullen er altijd dingen zijn die ik anders gedaan zou hebben. Maar als je dat wilt voorkomen, dan moet je thuis blijven. Dat hebben ze thuis ook het liefst.'

Smi Jeroen Pool 28-01-2001 Novi-travnik, vader

Partner

Voor onze levensvervulling is het hebben van een goede partnerrelatie misschien wel het belangrijkste in ons bestaan. We zoeken er in ieder geval veel in. We willen liefhebben en geliefd zijn en warmte, nabijheid, herkenning en erkenning ervaren. We willen het bestaan delen en het gevoel hebben bij de ander thuis te zijn. Een goede relatie geeft geborgenheid en vormt de basis waarop we het leven tegemoet treden. Partners hebben deel aan elkaars geschiedenis; hebben alledaagse en bijzondere gebeurtenissen met elkaar meegemaakt en betekenis gegeven. Samen het huishouden doen, een kind krijgen of een dierbare verliezen. Samen een geschiedenis

hebben, geeft door de onderlinge vervlochtenheid draagkracht voor de relatie en het individu. Op belangrijke momenten leidt het de ander kennen tot de beleving gezien en echt begrepen te worden. De gezamenlijke geschiedenis zorgt ervoor dat de verhouding wat verdragen kan. Kortdurende relaties blijken tijdens/na uitzending minder goed tegen de belasting bestand.

Partners hebben in het dagelijks leven zo hun afspraken over wie wat doet en daarop aansluitend beelden over wie wat het beste kan en

hoort te doen. In een half jaar kan er veel veranderen. De thuisblijver moet zelf beslissen hoe het leven er uit moet zien en wat belangrijk is. Alleen de opvoeding doen, voor het huis zorgen, de financiën regelen, beslissingen nemen en de contacten bijhouden. Ervaring verandert mensen, wijzigt het beeld wat men over zichzelf heeft en over wat men van waarde vindt om te doen. Het zelfbeeld verandert en het territorium van de achterblijver wordt uitgebreid. Het is onvermijdelijk dat daarbij ook nagedacht wordt over hoe het leven er tot nog toe uitzag. Het leven samen met partner en gezin passeert de revue. Wat was fijn en goed, wat was minder, wat zou anders kunnen of moeten als hij terugkomt. Eenzelfde soort proces speelt zich ook af bij de uitgezondene. Essentieel is dat de verwachtingen niet teveel uiteenlopen met de beelden die de partners hebben over hun leven en het werken bij defensie. Het blijkt vaak moeilijk om allerlei romantische voorstellingen als mythes te ontmaskeren en te vervangen voor een meer met de werkelijkheid overeenstemmend beeld.

De wens om samen het leven te delen en voor de kinderen te zorgen kan botsen met de plaatsing bij een operationele eenheid met een vol oefenprogramma en regelmatige uitzendingen. Onder ogen willen zien hoe de werkelijkheid is en ook willen onderkennen dat eigen behoeften misschien anders zijn, is noodzakelijk om tot een oplossing of beslissing te komen.

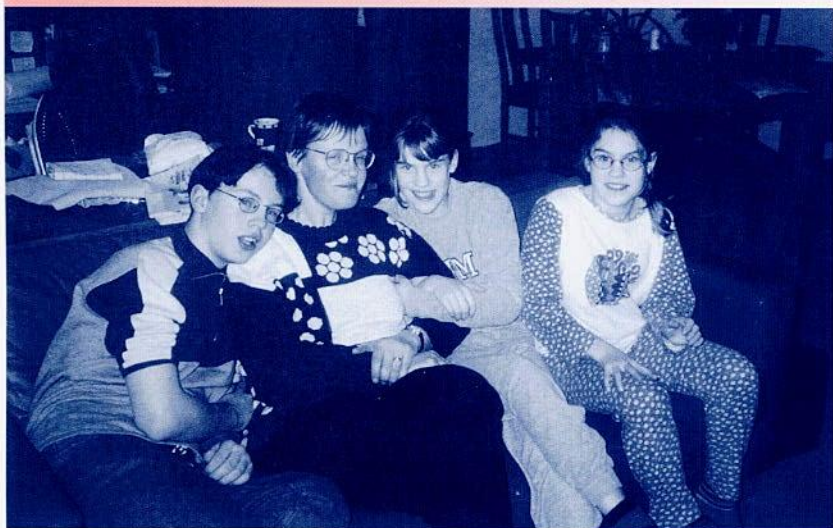
Het besef van uiteenlopende verwachtingen over de realiteit kan lastig zijn. Militair zijn is meer dan een baan hebben. Mensen zijn niet alleen loyaal naar hun partner, maar ook naar hun werkgever. Als zij het gevoel hebben tekort te schieten, of ze krijgen schuldgevoelens of ze krijgen de indruk dat de ander ze alleen maar verwijten maakt, kan dat een open gesprek verhinderen. Werkelijk luisteren naar elkaar is essentieel. Als dat niet lukt, is het goed om hulp te zoeken bij het gesprek.

Raadsman Mart Vogels

'Elke week kreeg ik een bosje bloemen thuisbezorgd'

Louise, Barbara en Bettina, drie vrouwen van militairen, drie moeders met kinderen tussen de één en dertien jaar, alle drie één of meerdere uitzendingen van hun partner meegemaakt. Ieder met hun eigen beleving van zo'n uitzendperiode. En ieder met hun eigen manier om hier mee om te gaan. Gelijkluidend zijn ze wel in hun mening dat een uitzendperiode van zes maanden te lang is.

Geen enkel bedrijf stuurt iemand voor zo'n lange periode weg, met alleen maar een paar weken verlof er tussendoor. Elke grote multinational regelt dit anders, weten ze. Voor zo'n lange periode gaat altijd de partner en kinderen mee. Natuurlijk begrijpen ze dat het voor defensie moeilijker of niet te realiseren is om het gezin mee te sturen op een inzet in een missiegebied, maar de duur van de uitzending zou korter gemaakt moeten worden. Ook voor de kinderen duurt het te lang. De eerste paar maanden is het nog niet zo'n probleem, maar vooral de vijfde en zesde maand duurt te lang. Louise: 'Het inschatten van het begrip tijd is niet zo makkelijk voor kinderen. Die leven veel meer op hun gevoel. Ze vinden het dan wel genoeg, hij moet maar thuis komen.'

Gemis

Barbara heeft erg op gezien tegen die periode. Eerlijk gezegd duwde ze het hele idee maar

weg. Haar man was ook erg druk met de voorbereiding. Oefeningen en het opwerken naar de uitzending toe. Totdat ze er achter kwam dat dat toch niet de goede manier is. Ze praatte wel, maar eigenlijk veel te weinig. En dat realiseerde ze zich pas goed toen hij al weg was. Alle trubbels, kleine en grote kwamen toen pas goed naar boven. Ze had geen directe ruggespraak meer, dan voel je het wel. Vier kinderen, waarvan drie puberend en de vierde anderhalf, echt nog een kleintje, dat veel ziek was in die tijd ook. 'De muren kwamen op me af, ik wist het vaak niet meer.' Pas in het eerste verlof van haar man, kwamen ze aan praten toe. Daardoor ging het in de tweede periode iets makkelijker. 'We zijn toen veel meer gaan schrijven en bellen met elkaar. Mijn man kon meeleven en meedenken en zelfs, al was het op afstand, een beetje meesturen.'

Erg moeilijk hebben alledrie de moeders het omgaan met de puberende kinderen gevonden. Dat is in een normale gezinssituatie al moeilijk genoeg, maar toen hun partner er voor zes maanden tussenuit ging, werd het alleen nog maar vervelender. Pubers hebben juist in die tijd een vaste en sturende hand nodig. En als ze hun vader erg missen, wordt hun gedrag alleen nog maar extremer. Dat was soms ook te merken in hun wisselende schoolprestaties. Als een kind in een normale situatie wel eens gepest wordt op school, dan kan het in een uitzendsituatie veel erger worden. En als papa 's avonds niet thuis is om een paar klappen op te vangen, krijgt mama het dubbel te verduren.

De moeders verwachten van de school dan ook extra steun.

Verlichting

Belangrijk in de voorbereidingsperiode was dat alledrie de papa's een videoband of cassettebandje gemaakt hadden waarop ze een welterustenverhaaltje ingesproken hadden. Voor de kinderen was dit heel fijn. Geboeid keken en luisterden ze, met de koptelefoon op voor het slapen gaan. De eerste tijd steeds weer opnieuw, later hadden de kinderen dit wat minder nodig. Maar het was aanwezig en als ze wilden, konden ze er op terug grijpen.

Ook de gsm bracht verlichting. Bettina: 'De eerste uitzendperiode hadden we afgespro-

ken elke vrijdagavond te bellen met elkaar. Je wilt dan zoveel tegelijk aan elkaar vertellen dat de helft vergeten wordt. Tegenwoordig met het mobieltje is het nog gemakkelijker. Bettina: 'Niet om altijd maar weer aan die telefoon te hangen, maar als het nodig is kun je even ruggespraak houden.' De anderen beamen dit volmondig. Met name ook voor de kinderen was het prettig. Ze kunnen even met papa praten, al was het maar om welterusten te zeggen als ze hem missen. En natuurlijk werkt het andersom ook.

De moeders zijn tijdens de uitzendperiodes steeds bezig om met de kinderen pakketjes voor te bereiden die ze op willen sturen. Wat zouden ze er in willen doen voor hun papa, briefje er bij enz. Louise: 'Je probeert ze steeds weer erbij te betrekken. Papa blijft dan toch op een zekere manier levendig hun midden.' Alledrie merkten duidelijk aan kleine dingen van hun kinderen wanneer ze papa meer of minder misten. Bij de allerkleinsten was het een koekje bewaren voor papa, of een bordje neerzetten op tafel, want papa moet toch ook eten. De grotere kinderen trekken zich terug of reageren extra dwars of ze luisteren even naar het verhaaltje van papa.

Barbara: 'Het voordeel van de school hier in Zeven is dat de leerkrachten weet hebben van de uitzendingen. De leerkrachten spelen daar goed op in. Een van de dingen die zij doen is het gezamenlijk afscheid nemen voor een uitzending. Alle leerlingen bij elkaar, samen met de ouders. En hoe emotio-

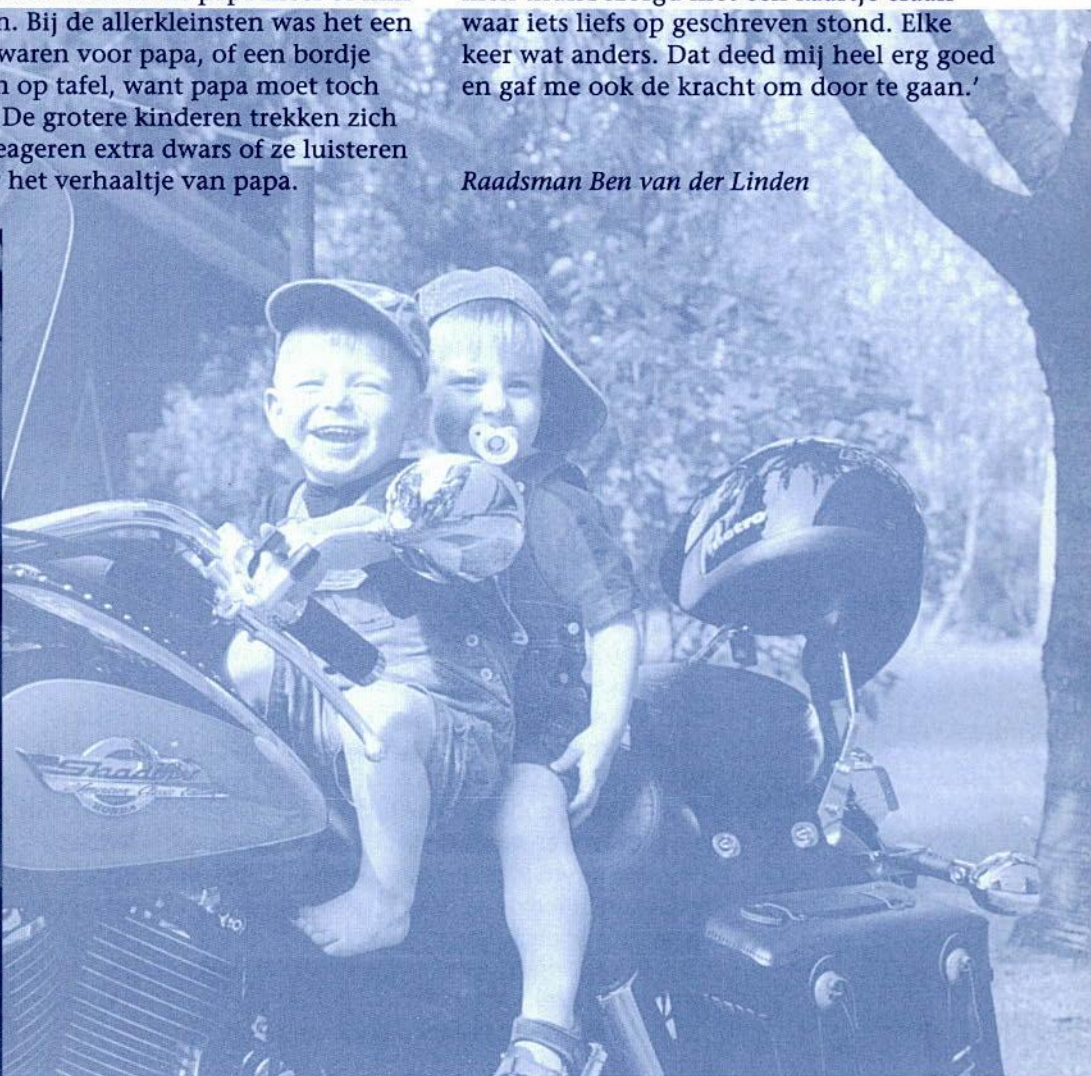
neel dat dan ook kan zijn, het is juist goed voor een aantal kinderen om te zien dat andere kinderen ook huilen van verdriet omdat hun papa weg gaat. Ook maken ze gedurende de uitzendtijd samen tekeningen die opge-

stuurd worden. Er wordt ook regelmatig over de situatie gepraat. Je hoeft de school maar weinig uit te leggen, dat scheelt een boel.'

Afsluitend vertelt Louise dat zij en haar man het eigenlijk redelijk goed hebben gedaan. Vooral ook omdat ze het sámen hebben gedaan. De een thuis en de ander ver weg. Vooral ook dankzij de mobiele telefoon. 'En elke week kreeg ik een bosje bloemen thuisbezorgd met een kaartje eraan waar iets liefs op geschreven stond. Elke keer wat anders. Dat deed mij heel erg goed en gaf me ook de kracht om door te gaan.'

Raadsman Ben van der Linden

Een koekje bewaren voor papa

Condooms en vreemde vrouwen

Een ander geluid

Sylvia komt moe aan bij haar vriendin Caro. Ze heeft die dag gecatered voor een cursus van een groep jonge managers bij een groot IT-bedrijf. Het was haar opgevallen dat bijna de helft van de deelnemers uit vrouwen bestond en dat de sfeer in zo'n groep anders was dan bij groepen waar een grote meerderheid uit mannen bestaat. Vrolijker, zakelijker, zo nu en dan ook wel venijniger, vond Sylvia. In elk geval had ze zelf geen last met opdringerige mannen gehad, maar of dat nu door

het inderdaad gewoon en ze schaamt zich een beetje dat ze er nooit zo goed over nagedacht heeft. 'Het lijkt me uit oogpunt van gezondheid toch wel verstandig, die condooms', probeert ze haar werkgever nog te verdedigen, maar Sylvia is niet te stuiten: 'Denken ze bij defensie dat alle mannen vreemd gaan, kunnen ze die condooms niet gewoon daar op voorraad houden, is het niet ieders eigen verantwoordelijkheid hoe en met wie hij vrijt, is het nu nodig onder die vrouwen hier zo veel onrust te scheppen? En als ze daar op feestjes betaalde dames uit mogen nodigen, dan breng je helemaal de vrouwen hier in paniek, want reken maar dat ze elkaar gaan vertellen wat ze van hun eigen o zo trouwe vriend over het gedrag van die ander gehoord hebben.'

Caro beseft dat ze het van het begin af aan toegejuicht heeft dat er zo veel aandacht aan condoomgebruik gegeven wordt bij uitzendingen, maar ze heeft er nooit bij stil gestaan wat dit bij de achterblijvende partners te weeg kan brengen. Ze weet wel dat trouw en ontrouw belangrijke thema's zijn bij uitzending, maar altijd wel wat bedekt. Ook de uitgezonden partner kan behoorlijk onrustig worden als hij/zij hoort wat er thuis voor gezelligs gebeurt met de burens of op de sportclub.

'Het lijkt mij dat die onrust er dan toch al is en door dat openlijk over condooms praten alleen wordt aangewakkerd', Caro weet heel goed hoe erg het is om je geliefde lang te moeten missen. De hare was ooit drie maanden naar Rusland en ze

heeft wat spookgedachten over fraaie Natasja's moeten verbannen in die tijd.

Bij de herinnering daaraan schenkt ze zich nog maar eens in. Dat tempert de boosheid ook wat. Sylvia: 'Het ergste is nog de nijd die er onder de achterblijvende vrouwen ontstaat. De vrouw van de uitgezonden militair was gebeld door de vrouw van een andere militair die haar vreselijk had opgejut over vermeend flirtgedrag van haar man. Zij had dit en dat gehoord van die en die... Daar zit je dan te bibberen bij de kachel en god weet wat je man in Bosnië uitspookt. Moet je boos zijn, bezorgd, argwanend of trots en vol van vertrouwen?' Over zorg voor het thuisfront gesproken, denkt Caro bij zichzelf. Werk aan de winkel! Daar proosten de beide dames maar eerst eens op.

Raadsvrouw Joan Merens

Veerle (7)

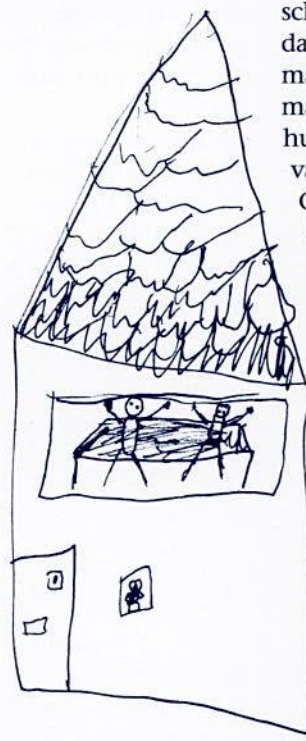

de groep of haar eigen (veel hogere leeftijd) kwam? Tussen de bedrijven door had ze hier iets over gezegd tegen een van de deelnemers, die de vrouw bleek te zijn van een militair op uitzending naar Bosnië.

En dan moet ze even aan haar vriendin kwijt wat die vrouw haar verteld heeft. Caro werkt immers ook bij de Landmacht.

'Moet je nu horen Caro', zegt Sylvia, die zich plotseling realiseert dat ze licht geschokt is, 'Alle militairen die op uitzending gaan, krijgen openlijk bergen condooms uitgereikt. En als ze daar dan zitten, dan huren ze meisjes in om gezellige avonden op te sieren! Alsof er geen getrouwde mannen bij zijn, alsof hun vrouwen dat allemaal maar gewoon vinden, alsof dat de gewoonste zaak van de wereld is!'

Caro moet lachen, in haar dagelijkse leven wordt daar eigenlijk niet over gepraat, daar is

Aan het thuisfront

'Mijn vader ging. Niemand had gezegd dat het mocht, dat hij kon gaan. Maar hij stapte in de auto, botste tegen een trap van twee treetjes en kreeg een hartaanval, of kreeg een hartaanval en botste tegen het trapje en ging'

Deze regels uit een gedichtenbundel voor kinderen van Ted van Lieshout zijn veelbetekenend. Vijftig jaar geleden reed

mijn vader van de kazerne in Tilburg in zijn jeep naar huis. Hij botste tegen een boom en ging. Hij werd met militaire eer begraven. Gedekte trommels en saluutschoten. Lekker dramatisch allemaal! Hij liet mijn moeder en broer alleen achter. Na een maand werd ik geboren.

Toen ik vier was, verongelukte een jonge militair uit onze straat. Ook hij werd met militaire eer begraven. Ik liep mee met de begrafenisstoet en trommelde zo hard ik kon met mijn vingers. Het was immers de begrafenis van mijn vader. Apetrots was ik.

Als militairen voor vredesmissies worden uitgezonden laten zij ook dierbaren achter, bijvoorbeeld hun kinderen. Hoe reageren kinderen daarop? Schaadt het hun ontwikkeling en ondervinden zij bijzondere problemen? Een antwoord op die vragen is natuurlijk niet zomaar gegeven. Het hangt van veel factoren af. In de eerste plaats de leeftijd van kinderen. Kleine kinderen hebben het idee dat de wereld om hen draait. Dat betekent dat zij de oorzaak van dingen die gebeuren bij zichzelf zoeken. Zij kunnen denken dat het hun schuld is dat de ouder is weggegaan (of is doodgegaan). Oudere kinderen hebben weer met andere problemen te kampen. Zij weten beter dan kleine kinderen

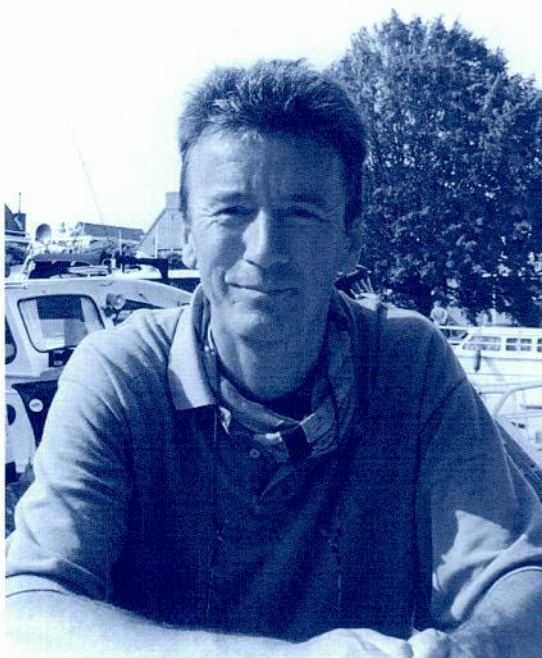
wat zij missen, omdat zij een duidelijk beeld van de afwezige ouder hebben. Naast leeftijd spelen andere individuele factoren, zoals temperament, een rol.

In de tweede plaats is het belangrijk uit wat voor gezin het kind komt. Als vader en moeder vaak ruzie hebben levert de uitzending van vader een geheel andere situatie op dan in een gezin met harmonische verhoudingen. De relatie tussen de vader en het kind is ook van groot belang. Een goede relatie tussen vader en kind maakt het gemis groter, maar tevens de kans dat de vader aan het kind goed kan uitleggen

waarom hij weggaat. De ouder die mede achterblijft speelt een zeer belangrijke rol voor het kind. Is de moeder in staat met het kind te praten over de emoties die de afwezigheid van vader oproept. Kan zij daarbij haar eigen gevoelens van verdriet en misschien wel boosheid buiten de relatie met haar kinderen houden? Onderhoudt zij vriendschappen waardoor het gezin niet in een isolement geraakt? En lukt het haar de kinderen te helpen de herinnering aan hun vader levend te houden? Als laatste speelt de

reactie van de omgeving een rol. Omstanders reageren wellicht verschillend op de reden van afwezigheid van de vader. Uit mijn onderzoek naar kinderen van ouders die in de gevangenis zitten*, blijkt dat kinderen erg lijden onder negatieve reacties van de omgeving. Er is alle reden voor het kind te vertellen dat de afwezigheid van zijn vader ook wel een reden is tot gepaste trots.

Het afscheid van een geliefd persoon veroorzaakt verdriet omdat degene aan wie we gehecht zijn niet meer bij ons is. We gebruiken onze psychologische energie voor de personen van wie we houden. Rouwen is het werk dat

*Nijnatten, C. van (1998). *Detention and Development. Perspectives of children of prisoners*. Bonn: Forum Verlag

wij moeten verrichten om die energie weer los te maken van die persoon zodat deze weer vrijelijk ter beschikking komt voor andere personen en zaken. Juist om die reden is de tijdelijke afwezigheid van een geliefd persoon zo ingewikkeld voor kinderen. Je wil niet steeds aan hem denken, maar hem ook niet vergeten.

Op verschillende manieren kunnen kinderen geholpen worden dat rouwproces goed te doorlopen. Allereerst hebben kinderen baat bij goede en volledige informatie. Kinderen horen meer dan volwassenen verwachten. Uit een recent onderzoek dat wij deden naar de gevolgen van partnerdoding op kinderen, bleek dat kleine kinderen beseften dat een van hun ouders was vermoord, ook als hen iets anders was verteld. Als over pijnlijke zaken wordt gezwegen en er geen afdoende reden wordt gegeven voor de afwezigheid van de ouder, zullen kinderen dat juist begrijpen als een gebod daarover te zwijgen. Dan raken ze aan het fantaseren en construeren ze hun eigen waarheid. Militairen weten beter dan wie ook het belang van 'briefing' en 'debriefing'. Kinderen verdienen ook een steuntje als zij

hun dagelijkse activiteiten weer proberen op te pakken. Wil het kind niet wegzakken in zijn verdriet om de afwezige ouder, dan zal het afstand moeten nemen van de gebeurtenissen. Daardoor ontstaat er voor het kind weer

een nieuw perspectief op zijn directe leven en toekomst. Structuur en dagritme ondersteunen de verwerking van het verlies. Vertrouwde figuren in de nabijheid van het kind maken het gemakkelijker voor het kind zijn leven te hervatten. Immers de meeste belangrijke figuren zijn op hun post gebleven en zijn goede personen om het verdriet bij kwijt te kunnen. Dan kan het kind ook vrijelijk naar de toekomst kijken en zijn verwachtingen daarover toetsen. Al is de verwachting dat de vader na verloop van tijd van zijn missie thuis terug zal keren. Maar het is een gevaarlijke opdracht die ruimte laat voor onzekerheid. Het heeft geen zin de realiteit anders voor te doen.

Informatie blijkt een cruciale factor in de benadering van kinderen die te maken krijgen met het afscheid van een ouder. Vaak worden kinderen alleen als slachtoffer gezien van de gebeurtenissen in hun gezin. Kinderen zouden slechts meedeinen op het doen en laten van hun ouders. Dit idee verklaart waarom veel ouders ervoor kiezen pijnlijke gebeurtenissen voor kinderen te verzachten of zelfs te verzwijgen. Het is wellicht heel verleidelijk aan je

kinderen te vertellen dat de opdracht van hun vader bijna risicool is om wat voor redenen dan ook. De kans bestaat dat de kinderen van anderen horen dat er wel degelijk gevaar is, maar belangrijker nog is de vraag of zij hun moeder wel geloven. Het is dus tevens zaak te horen wat het kind zich voorstelt bij de opdracht die zijn vader uitvoert en het kind uit te nodigen nu en later, zo vaak het maar wil, vragen te stellen en twijfels te uiten.

Openheid stelt het kind in staat de eigen positie ten opzichte van de vader te bepalen, er het zijne of hare van te vinden en een eigen gedragslijn te kiezen.

Veel kinderen zien de emoties die de afwezigheid van hun vader bij hun moeder oproept en willen haar troosten en helpen. Op zich is dat een goede empathische reactie van kinderen en de moeder doet er ook goed aan het kind daarvoor te belonen. Maar vervolgens is het haar taak het kind duidelijk te maken dat hoewel zij verdrietig is omdat zij van hun vader houdt, zij het alleen kan redden en het kind zich daarover geen enkele zorgen behoeft te maken. Het kind krijgt zo de kans kind te blijven en behoeft niet voor de afwezige vader in te springen.

Kinderen spelen een actieve rol in de wijze waarop de nieuwe situatie in het gezin wordt verwerkt. Zij hebben recht op goede informatie over waarom de vader weg is en verdienen een antwoord op elke vraag die ze stellen. Dat betekent niet dat er ook altijd een antwoord is. En het betekent ook niet dat het kind in volwassen termen over de gruwelijkste eventualiteiten tot in detail moet worden ingelicht. Maar kinderen varen wel bij openheid; het bevordert hun vermogen hun leven in eigen hand te nemen en op tijd om hulp te vragen als dat niet lukt. Het belang van openheid en informatie betekent overigens niet dat kinderen hun fantasie niet de vrije loop mogen laten.

Het is prima als het kind fantaseert dat haar vader al het weekend thuis komt als het tegelijkertijd herinnerd wordt aan het feit dat het in feite veel langer zal duren. Mijn autobiografische herinneringen aan het begin van dit artikel zijn een voorbeeld van hoe een kind een verhaal construeert over zijn afwezige vader. Ik wist dat mijn vader militair was geweest en dat ik daar trots op kon zijn. Meelopend met de stoet van een andere militair, waande ik me weer even de zoon van een geweldige man. Niet dat mijn moeder ook maar een moment dik had gedaan over eventuele heldendaden. Dat deed ik zelf wel. Als kind.

Dr. Carol van Nijnatten, universitair hoofddocent, 'Sociale studies van het recht' aan de Universiteit Utrecht

Je wilt niet steeds aan hem denken maar hem ook niet vergeten

KL regiocontactdag:

impressie van een raadsman

Utzendingen vormen een steeds belangrijker deel van het werk van militairen. Iedereen heeft er de mond van vol, iedereen heeft er een mening over en iedereen krijgt er direct of indirect mee te maken.

Dat geldt zeker ook voor de achterblijvers, de mensen die hun partner, vader, zoon of dochter voor een half jaar moeten missen. Zij worden in hun dagelijks leven direct geconfronteerd met de gevolgen van een uitzending. En zij zullen daar dus, op de een of op de andere wijze, mee om moeten gaan.

Sommigen willen op gezette tijden contact zoeken met mensen die in dezelfde omstandigheden verkeren. Dat kan bijvoorbeeld op

Als hulpverlener heb je snel de neiging dit te bestempelen als lotgenotencontact. Het heeft daar ook wel iets van, maar de beleving van de mensen die ik heb gesproken is een andere. Zij ontmoeten elkaar veel meer als vriend(inn)en.

Is dat dan iets anders? Ik denk het wel. Je zou kunnen zeggen dat het contact het niveau van lotgenotencontact is ontstegen. Het is aanvankelijk begonnen op basis van een gezamenlijk lot, een verbinding door de omstandigheden waarin men verkeert. Het contact heeft zich echter verdiept tot een vorm van vriendschap waarin ook ruimte is voor andere zaken. De onderwerpen van de gesprekken die worden gevoerd zijn veel gevarieerder dan de uitzending van partner of zoon.

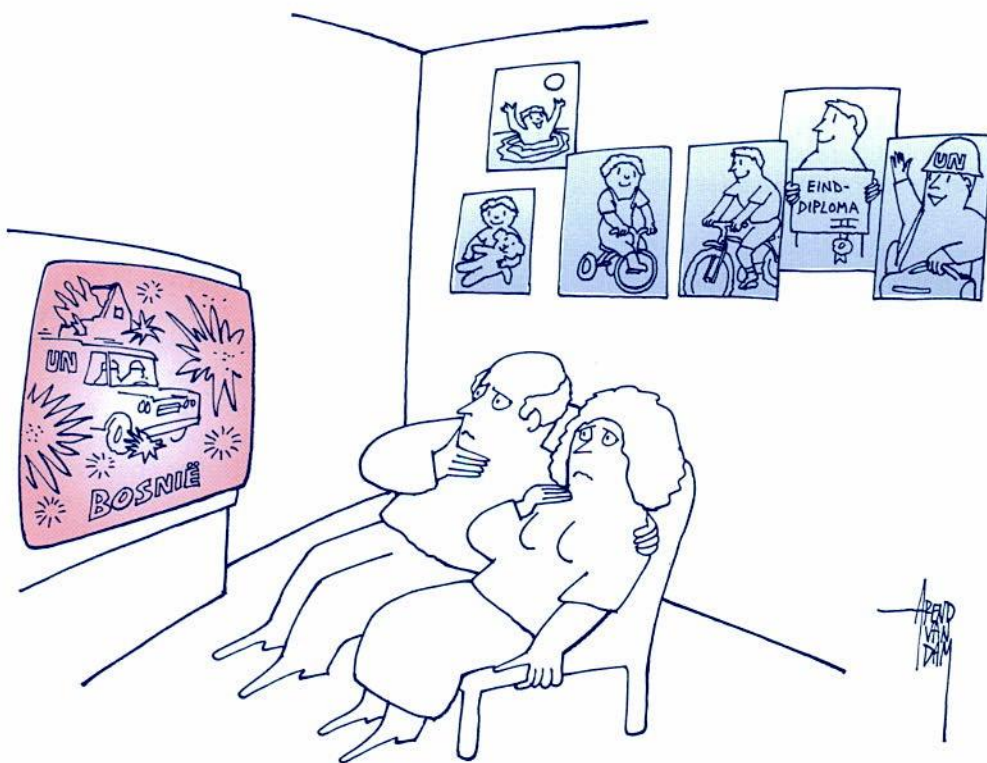
Een andere drijfveer om naar een regiocontactdag te komen is de uitwisseling van nieuwtjes, het bekijken van foto's en andere informatie. Het werk van de vrijwilligers die verschillende informatiebronnen ordenen en toegankelijk maken wordt dan ook zeer gewaardeerd.

En tot slot is er, met name onder de mensen die tot de vrijwilligers van de Thuisfrontafdeling behoren de wens dat het werk dat zij doen voor anderen tot steun kan zijn en ook indirect tot ondersteuning dient van het werk dat hun zoon, dochter of partner in het uitzendgebied doet. De Thuisfrontafdeling is niet alleen actief in de zorg voor het thuisfront maar ook ter ondersteuning van de uitgezonden militair. Zo zijn er met Sinterklaas en rond Kerst verschillende activiteiten

georganiseerd voor de mensen in het uitzendgebied.

Er wordt wel eens gesproken over de zin van de regiocontactdagen. Procentueel komt er een niet zo grote groep. Ik denk alleen wel dat voor die vijftien, twintig of vijfentwintig mensen per locatie de activiteiten zeer waardevol zijn en van groot belang.

Raadsman Norbert de Kooter

een regio contactdag van het Thuisfrontcomité KL. Deze regiocontactdagen worden elke tweede zaterdag van de maand op verschillende locaties georganiseerd.

De belangrijkste reden voor het bezoek aan een regiocontactdag die men mij noemt, is de ontmoeting. Op deze dagen ontmoeten mensen elkaar, beleven daaraan plezier. Het is gezellig, men wisselt de laatste nieuwtjes, wetenswaardigheden en ervaringen uit en is elkaar op die manier tot steun.

Uitzending

Voor veel militairen en hun gezinnen is het een onvermijdelijk gegeven. Hoewel er soms sprake is van gewenning aan regelmatige periodes van afwezigheid is het toch elke keer weer opnieuw erop instellen. Bij gezinnen die het vaker hebben meegemaakt bereidt men zich er op voor. Er wordt gesproken over de aard van de missie, hoe lang het duurt en de wederzijdse gevoelens erover worden uitgewisseld. De partner die achterblijft ziet onder ogen dat ze er straks weer alleen voor zal staan. Ze accepteert dat als werkelijkheid en gaat er mee om. Wat niet betekent dat ze niet soms verdrietig is of boos en het in huis wel eens kan spaanderen. Als het te zwaar valt kan het wel eens fout gaan. De uitzending wordt niet geaccepteerd als een gegeven, *'Ik wil niet dat het zo is'*, of er blijft een impliciet of expliciet verwijt *'Het hoort niet zo te zijn.'*

De werkelijkheid onder ogen zien, maakt het mogelijk om er goed mee om te gaan. De achterblijvende partner komt er dan ook vaak sterker en onafhankelijker uit te voorschijn, ondanks het gemis van het delen en de onderlinge verbondenheid. Gebeurt dat niet, dan is het zeer de vraag of de uitzending tot een goed einde kan worden gebracht. Feit is dat je als partner van een uitgezonden militair goed alleen moet kunnen zijn, het leven zelf aan moet kunnen. Als er sprake is van emotionele afhankelijkheid van de partner om het dagelijks bestaan te kunnen volhouden ligt ontsparing van de situatie voor de hand en zal er hulp moeten worden gezocht.

Maar ook bij een in dit opzicht evenwichtige relatie kan het missen van het delen; het thuis zijn bij de ander, leiden tot gevoelens van eenzaamheid. Steun wordt dan eerder gezocht bij betekenisvolle anderen, die enigszins compensatie kunnen bieden voor het gemis. De behoefte om te delen, te ervaren aan de ander dat 'ik ben' is dermate fundamenteel, diep menselijk, dat we haar zoeken ook wanneer we niet bij onze geliefden zijn. Dat geldt voor de thuisblijvers maar ook voor de uitgezonden. Voor de thuisblijvers betekent dat, dat verhoudingen ten opzichte van naasten, familie of vrienden gaan verschuiven. In deze omstandigheden wordt duidelijk welk deel van het sociaal netwerk ook werkelijk betrokken en geïnteresseerd is: zo leer je je echte vrienden kennen. De werkelijkheid blijkt dan nogal eens tegen te vallen. Behalve het directe eigen kringetje (en soms zelfs daar niet) is er vrijwel niemand geïnteresseerd in wat militairen in het buitenland doen. Nogal eens wil

men niet met die verhalen worden lastiggevallen en is er dus weinig ruimte om begrip te vinden voor wat dit feitelijk voor de achterblijvers betekent.

Zo er al betrokkenheid is bij de buitenwacht, went die snel aan de nieuwe situatie van afwezigheid van de partner. Na een tijdje is het gewoon geworden en is er geen besef meer dat dit een belasting of een probleem vormt. Juist na een langere periode kan dat gaan wegen, als de achterblijver er niet over praat en er vanuit gaat, dat de anderen wel beseffen wat dit weg zijn voor haar betekent, of vindt dat ze het eigenlijk zouden moeten snappen. Het vergroot de eenzaamheid, leidt tot teleurstelling. Het gebrek aan herkenning door anderen die men belangrijk vindt kan het idee oproepen dat alle relaties toch maar betrekkelijk zijn. Soms is ook juist deze manier van leven, de manier waarop partners het willen of zelfs de enige mogelijkheid om een relatie of huwelijk voort te zetten. Als het goed gaat kan er steun gevonden worden en veranderen en verdiepen bestaande relaties met vrienden en familie, of er ontstaan nieuwe vriendschappen, waaraan de afwezige partner geen deel heeft. Geen uitzending is hetzelfde. De individuele ervaringen zijn altijd anders. Het kan interessant zijn en leuk. Of niets anders dan een kazernebestaan van een half jaar voorzien van alle gemakken en de mogelijkheid om regelmatig contact te hebben met thuis. Soms ligt eerder de verveling en een gevoel van zinloosheid op de loer. Maar het kan ook anders zijn. Militairen worden ingezet in crisisgebieden, waarin de bevolking wordt geteisterd door oorlog, natuurrampen, honger, extreme armoede en ellende. De voorbeelden uit voormalig Joegoslavië, Cambodja en Rwanda, om er maar een paar te noemen, zijn bekend. Naarmate de afstand tussen leven en gebeurtenissen in het uitzendgebied en thuis groter is, is het moeilijker om deze te overbruggen. Het leven thuis kan banaal lijken, saai, materialistisch en onverschillig ten opzichte van wat werkelijk belangrijk is in dit bestaan. Je kijkt anders aan tegen de zorgen over je eigen hypotheek, het aanbod op televisie en de kleine irritaties ten opzichte van de burens en familie. Opvattingen over wat je zelf of samen met je partner en anderen hebt nagestreefd en belangrijk vond, kunnen wijzigen. Het kan afstand scheppen ten opzichte van hen die je na stonden. Of juist leiden tot het voornemen om de relatie met je partner en kinderen nauwer aan te halen wanneer je terug bent, omdat je hebt ontdekt dat het daar juist allemaal om draait.

Raadsman Mart Vogels

Knuffelmuis

In de inschepingweken vlak voor het vertrek op 1 juli 2000 naar Bosnië heb ik samen met Deborah twee evengrote, dik kartonnen harten gemaakt. Een van die harten hebben we in evenzoveel scherven geknipt als het aantal weken dat ik weg zou zijn. Het andere hart hebben we op de kamerdeur geplakt. De scherven heb ik meegenomen naar Bosnië, en ik stuurde er elke week eentje naar haar toe. Samen met mijn vrouw puzzelde Deborah dan uit waar het stukje op het hart paste om het er vervolgens op te plakken. Hoe voller het hart is, hoe meer tijd er is verstreken. Het laatste stukje nam ik zelf weer mee naar huis en plakten we samen op het hart, om de uitzending af te sluiten. Deborah was toen 3 en vond het hart prachtig, ze vroeg me vaak over de telefoon of ik echt wel een stukje zou opsturen! Op de dag van mijn vertrek heb ik haar een knuffelmuis gegeven, die ze pappa muis noemde. Als ze me miste, knuffelde ze de muis en als ze even kwaad op me was, dan

moest hij het bezuren. Met verlof werd er niet naar de muis omgekeken, zodra ik weer weg was, week hij niet meer van haar zijde. Toch is ook Deborah niet zonder kleerscheuren door de uitzending gekomen. Op 6 november werd Deborah 4 jaar, dus ging ze vanaf dat moment naar de kleuterschool. Een hele stap voor een kind (en haar ouders)! Daar kwam nog bij dat mijn vrouw per 1 november ander werk kreeg. En ik vertrok op 8 november naar Bosnië! Veel veranderingen dus voor zo'n klein meisje, teveel misschien. Want als er iets is waar kinderen behoefte aan hebben dan is het regelmaat. Dat was in ons geval dus ver te zoeken. Ondanks dat Deborah ontzettend wijs is, en heel veel dingen begrijpt, heeft ze toch een terugval gehad. Voor de uitzending was ze dag en nacht droog, nu plast ze weer regelmatig in haar broek. Hopelijk komt dat als ik weer definitief thuis ben wel weer goed.'

Sgt1 Remko Weijs, vader van Deborah (4)

Heil

Op 29 Oktober 2000 vertrok ik voor de tweede keer naar Bosnië. Dit was ook de tweede keer dat ik was aangewezen voor een uitzending want vrijwillig zou ik

niet gegaan zijn. Voor zes maanden zou ik als verpleegkundige bij het geneeskundig peloton werken. Thuis liet ik achter mijn vrouw Bianca en dochtertje Fabienne, die op dat moment pas tien weken oud was. Bianca is inmiddels wel

gewend om met regelmaat een langere periode alleen thuis te zijn, maar met een baby van tien weken was dat toch heel andere koek.

Mijn vrouwen in Bianca was groot, maar ik baalde ervan dat ze alles alleen moest doen en

ze alle belangrijke dagen zoals de feestdagen, alleen zonder mij zou moeten doorbrengen, dat vond ik echt vervelend. Ze stond immers overal alleen voor.

Bovendien wonen we 2 uur rijden van onze familie af, ook niet echt makkelijk en leuk voor Bianca.'

Waar ik het meest van baalde is dat ik als jonge pappa veel mis van de groei en ontwikkeling van Fabienne. Bianca zou weliswaar alles opnemen met de videocamera en mij een keer per maand een bandje toezenden. Ook voor Fabienne hadden we wat bedacht, namelijk een door mij ingesproken cassettebandje met verhaaltjes. Zodat ze me misschien bij terugkomst toch aan mijn stem zou herkennen. Ook als ik aan de telefoon ben, krijg ik Fabienne altijd te spreken. Ze zegt weliswaar niks terug, maar ik praat dan toch

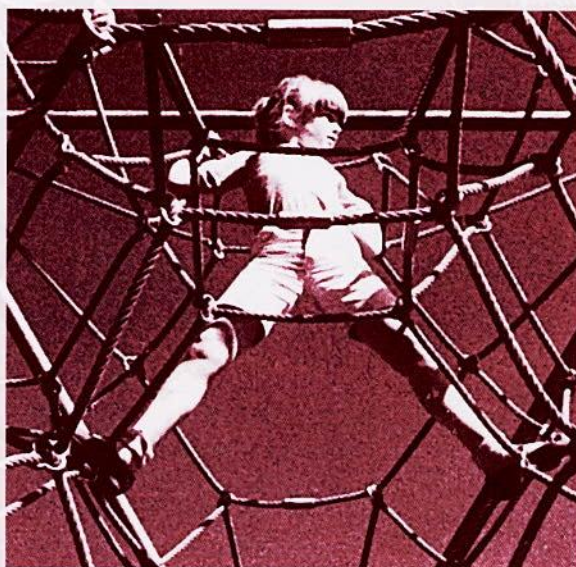
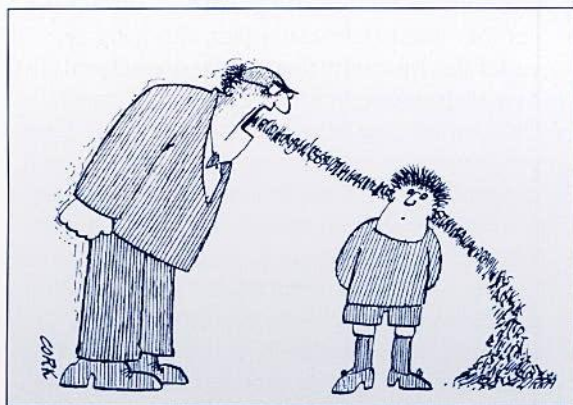
tegen haar zodat ze mijn stem veel hoort.' 'En het heeft allemaal wel gewerkt; ik ben inmiddels alweer anderhalve week terug van mijn eerste verlof. Fabienne keek vreemd toen ik op vliegveld Eindhoven boven de kindervan verscheen, maar toen ik begon te praten begon ze direct te lachen. Ze heeft ook de rest van het verlof geen enkele keer gehuild tegen haar pappa. Ze was wel ontzettend gegroeid en veranderd in haar gedrag. Toen ik weg ging sliep ze alleen maar de hele dag, maar nu is ze veel wakker. Speelt met haar speelgoed in de box en rolt van rug naar buik (en niet terug...). Ook lacht ze ontzettend veel en begint ze regelmatig te brabbelen. Ze is net zo'n goeie slaper als haar vader. Ze slaapt de hele nacht door en s'ochtends om 08:30 uur meldt ze zich pas voor de voeding. Ze krijgt zelfs al groente en fruithapjes.' 'Nu, na mijn verlof, terug in Bosnië besef ik pas hoeveel ik gemist heb van Fabienne. Hoeveel wij ook geprobeerd hebben om dat te voorkomen, dat alles maakt het weg van

thuis zijn nooit goed. Ik heb veel respect voor mijn vrouw gekregen die zes maanden lang 24 uur per dag, alleen voor Fabienne zorgt. Ik was heel blij dat Fabienne tijdens mijn verlof niet gehuild heeft, als ik haar telkens weer oppakte.'

'Maar nu baal ik nog meer dat ik zoveel gemist heb en nog zal gaan missen van mijn dochter. Ik zou heus weer gegaan zijn, als ik werd aan-

gewezen voor uitzending. Maar dan alleen maar uit loyaliteit en plichtsbesef. Wat ik nu wel weet is dat ik de afgelopen jaren teveel van huis ben geweest, de prijs wordt me te hoog. Na deze uitzending, die mij trouwens goed bevalt, ga ik toch de Koninklijke Landmacht verlaten en om mijn heil te zoeken in de burgermaatschappij.'

De SM-VPLK Fred Dirks, vader van Fabienne (half jaar)

Afscheid

Enige tijd geleden was ik aanwezig bij het afscheid van een militair die een half jaar ging varen. Op zijn arm zat zijn zoontje van twee en een half jaar oud. Beurtelings hield het jongetje zijn vader in een stevige omhelzing vast of duwde hem weg, zonder werkelijk zelf weg te willen. Dreinerig, mopperend, verdrietig en kwaad tegelijk was hij. Gedurende de opwerkperiode van het schip was de vader regelmatig een week of soms twee weken van huis. In die periode had zijn zoon dit gedrag ontwikkeld. Wanneer de militair thuis kwam, pakte zijn zoon hem beet en liet hem voor de eerste paar dagen niet meer los. Wanneer Nederlandse militairen voor een missie vertrekken, zijn zulke taferelen steeds te zien. In zo'n afscheidsituatie speelt veel tegelijk. Veel vragen die anders, in het gewone leven, niet of nauwelijks meer gesteld worden, komen boven. Is dit wat ik wil, wat wij willen. Stelden we ons dit voor, toen we kinderen kregen. Wat is mijn rol nu nog als vader (of moeder)? Hoe zie ik mezelf en waardeer ik mezelf nu ik weg ga uit mijn gezin? Ben ik

met wat ik doe nog congruent met mijzelf? Hoe zit het met het partner-zijn en samen delen van leven en zorg voor de kinderen? Voor een half jaar weggaan betekent dat je je los moet maken. Als het ware innerlijk een besluit moet nemen om een half jaar elders te gaan wonen. Het is nodig om goed afscheid te nemen en zaken op orde te hebben met je geliefden. Als je je niet los kunt maken of niet goed weg gaat, maakt het de kans groter om in vreemde en soms veeleisende omstandigheden niet goed te kunnen aarden. Heimwee komt dan regelmatig voor. De behoefte om te delen en bij mensen te horen blijft en is nog sterker naarmate de omgeving, de gebeurtenissen vreemder of misschien wel ingrijpend anders zijn dan thuis. Uitgezonden zijn kan zoveel van je vragen, het kan zo spannend zijn, dat je het gevoel krijgt 'echt te leven'. Thuis kan dan ver weg lijken en de mensen in je directe omgeving heel bijzonder. Zij begrijpen immers waar het over gaat.

Raadsman Mart Vogels

'Kom nou maar weer thuis'

Ik heb twee jongens, van vier en vijf jaar. Mijn man werkt sinds een jaar niet meer. Hij heeft ook bij defensie gewerkt, en een uitzending meegemaakt (SFOR 4), dat was in 1998, toen was ik het thuisfront en zorgde alleen voor de kinderen. Ik werkte er bij en onze kinderen waren toen natuurlijk jonger.' 'Ik vond het best moeilijk om de kinderen goed voor te bereiden op deze uitzending, het is toch anders, of de vader of moeder een half jaar weg gaat. Ze zijn natuurlijk wel wat gewend, want ook ik heb altijd oefeningen meegedraaid, ik zat ten slotte bij een manoeuvre eenheid. Ze kennen het dus wel, maar op een of andere manier was die oefening wel overzichtelijk voor ze. Ik hoorde tenminste nooit dat ze het niet konden volhouden, of dat ze er erg onder leden, als een van ons beiden er niet was. Dit is toch anders, twee weken voordat ik zou roteren, hebben we elke dag verteld dat mama voor een lange tijd niet thuis zou zijn. Om te benadrukken dat ik echt ver weg zou gaan, zeiden we erbij, dat ik met het vliegtuig ging. Er worden nog veel beelden over Bosnië uitgezonden op tv, bijvoor-

beeld van War Child, en als we dat zagen, zeiden we ook dat ik daar naar toe zou gaan, voor een lange tijd. Ook op school hebben we het aan de leraressen verteld, zodat ook zij er wat aandacht aan kunnen besteden. Dat gebeurt nu ook, en dat werkt goed.'

'Zeven dagen voordat mijn jongste vier zou worden, zou ik met verlof thuiskomen, dus dat was voor hen een aanknopingspunt, wanneer ik ongeveer weer thuis zou komen. Hij vroeg nu wel steeds of hij al bijna jarig was. Dat gebeurde ook als ik belde, of de kinderen zeiden 'Het is nu lang genoeg geweest, kom nou maar weer thuis.' Dan moet je wel een paar keer slikken. De jongens hebben het er wel erg moeilijk mee, dat ik zolang weg ben. Twee weken voordat ik met verlof thuis kwam, had mijn man een kalender gemaakt, met de dagen erop, die de kinderen dan konden afstrepen. Alleen begon de een weer in bed te plassen en de ander moest 's nachts overgeven, dus daar is hij maar mee opgehouden.'

'Eenmaal op verlof thuis, verbaasde ik me erover dat ze na twee dagen alweer vergeten waren, hoelang ik was weggeweest. Ze wisten wel dat ik was weggeweest, maar de tijd waren ze kwijt. En ze zeiden ook gelijk: *Je moet nog wel een keertje terug hè? En dan niet meer, toch?* Gelukkig zijn ze zich daar ook bewust van. Maar ik heb wel moeilijke momenten, hoor. De drang om af te maken waar ik aan begonnen ben, is gelukkig groot. En zolang het thuis goed gaat, dan lukt het allemaal wel, ondanks dat ik vaak last heb van heimwee naar mijn kinderen. Ik moet nu nog twee en een halve maand, met leuke en moeilijke periodes voor mij en voor thuis.' 'Ik ben enorm blij, dat de kinderen zo goed door mijn man worden opgevangen en dat hij zich zo goed redt alleen. We hebben het nu allebei van allebei de kanten meegemaakt, dus we weten van elkaar wat de ander ervaart. Ik zal alleen niet weer vrijwillig op uitzending gaan, want daarvoor valt het mij te erg tegen om zolang bij mijn kinderen vandaan te zijn, en dat geldt ook voor mijn man. Maar ik heb in ieder geval een uitzending meegedraaid, ik heb kunnen meemaken hoe het hier is want na acht jaar paraat te hebben gezeten, vond ik dat ook wel een keertje tijd worden.'

Yvonne Stevens moeder, sinds 8 jaar militair, op moment van schrijven sinds drie maanden in Bugojno Bosnië

Kinderen

Wij kiezen tegenwoordig bewust voor kinderen. Partners spreken samen over hun kinderwens, kiezen voor het ouderschap en hebben er verwachtingen, verlangens, voornemens bij. Ze willen een goede vader en moeder zijn voor hun kinderen. Willen samen staan voor de opvoeding. De vanzelfsprekendheid van de moeder als de voornaamste opvoeder is er

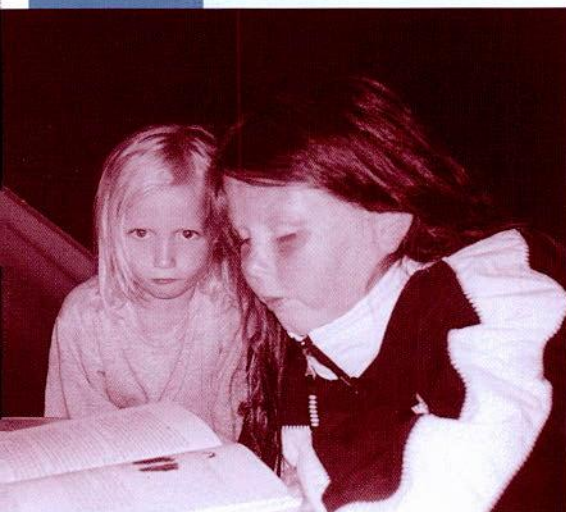
niet meer. Steeds meer mannen kiezen gelukkig voor een actieve rol. Maar als de vader (of moeder) wordt uitgezonden botst de werkelijkheid met de wensen en verlangens. Vader is er niet op de verjaardag van de kinderen of tijdens feestdagen. Hij is er niet als het kind problemen heeft, of wanneer er beslissingen genomen moeten worden. Hij is er niet om te steunen, te bemoedigen en te troosten als het nodig is of om te genieten, blij te zijn, een feestje te vieren met zijn kinderen. Dat is moeilijk en weegt zwaar. Bij het kind, bij de afwezige partner en bij de thuisblijver. Uitgezonden worden worstelen vaak met het gemis aan mogelijkheden om inhoud te geven aan het vaderschap zoals men dat eigenlijk wenst. Spijt en schuldgevoelens worden dan

zichtbaar. Het is mijn vaste overtuiging, dat geen band dieper gaat, dan die wij met onze kinderen hebben. We worden nergens meer in geraakt, dan wanneer onze kinderen in

het geding zijn. Kinderen zijn kwetsbaar en wij zijn kwetsbaar door onze kinderen. Of en in welke mate onze kinderen kwetsbaar zijn wanneer één van de ouders wordt uitgezonden hangt sterk af van de fase van de ontwikkeling van het kind en de concrete omstandigheden waaronder de uitzending plaatsvindt.

In de eerste drie levensjaren kan het natuurlijke proces van hechting verstoord raken bij vertrek van één van de ouders. Veel vaders weten dat ze, zeker als het nog om zuigelingen gaat, na een half jaar weg geweest te zijn, met hun kind helemaal opnieuw moeten beginnen. Bij iets oudere kinderen gaat het meestal goed, maar kunnen er soms, juist bij een goede hechting aan de vertrekkende partner, problemen ontstaan. Onrust, verlatingsangst, bij voortduring claimen van de aanwezige partner komen onder meer voor. De basisveiligheid die de ouder biedt, blijkt plotseling verdwenen. Voor het lagere schoolkind is er in een stabiele situatie thuis het gevoel van gemis, verlangen en soms heimwee naar de afwezige ouder. De thuisblijver probeert pappa en mamma tegelijk te zijn, maar kan dit natuurlijk niet echt. Eén van je ouders, die onvoorwaardelijk van je houdt, voor je zorgt, je bevestigt in wie je bent op zijn/haar eigen manier is er niet en is niet vervangbaar. Oudere kinderen kunnen het gevoel krijgen de afwezige ouder te moeten vervangen en gaan 'volwassen gedrag' vertonen. Het 'kind-zijn' raakt in het gedrang. Ook voor pubers en adolescenten kan een dergelijke periode op een slecht moment komen. Als zij worstelen met zichzelf in relatie tot hun omgeving bijvoorbeeld. In zijn algemeenheid valt wel te zeggen, dat naarmate kinderen ouder zijn en beter in staat zijn de situatie zelf te begrijpen en contact te houden, de problemen minder zijn.

Raadsman Mart Vogels

Stil in huis

Vijf Nederlandse kinderen van de Rijksschool in Neustadt a/d W. (Duitsland). Twee van de basisschool en drie uit het voortgezet onderwijs over de uitzending van hun vader.

De vader van Maayke (9) was uitgezonden naar Vicenza van december 1999 tot februari 2000. Eind december is hun moeder twee weken met hen bij hem op bezoek geweest. Maayke vond het niet leuk dat haar vader weg ging, 'gewoon omdat ze zoveel van hem houdt.'

'Ik miste zijn stem, zijn rust en dat hij met me stoeide, lekker gek doen en kietelen. Ik was bang dat er iets met hem zou gebeuren zo ver weg, ook al was daar geen oorlog. Ik vond het moeilijker op school, omdat ik veel aan hem dacht. Thuis hebben we de tijd goed om gekregen. We deden steeds leuke dingen, maar ook juist heel gewone dingen.' 'Voordat hij weg ging vertelde hij mij

er veel over. Dat ik me geen zorgen hoefde te maken, dat er geen oorlog was, Zie het maar alsof ik op cursus ging, zei hij dan. Toch had ik minder lol toen hij weg was. We hebben thuis afscheid genomen, dat vond ik beter. We hebben veel ge-e-maïld met elkaar.'

De vader van Lisa (9) en Carlo (9) en Mario (10) is van begin januari tot midden april 2000 uitgezonden geweest naar Pristina in Kosovo.

Lisa: 'We hoorden tijdens de grote vakantie dat papa naar Kosovo zou gaan. Papa en mama spraken toen vaker met ons over hoe het zou gaan als papa weg was. We maakten afspraken hoe we de dingen zouden gaan doen. We hebben ook een kalender gemaakt. Ik wist dat ik hem zou gaan missen, ook zijn gemopper en dat bij voetbal de t.v. hard aan staat. Toen hij eenmaal weg was, was het zo stil in huis, we waren allemaal een beetje bedroefd, ik was eigenlijk heel erg bedroefd en mama ook.'

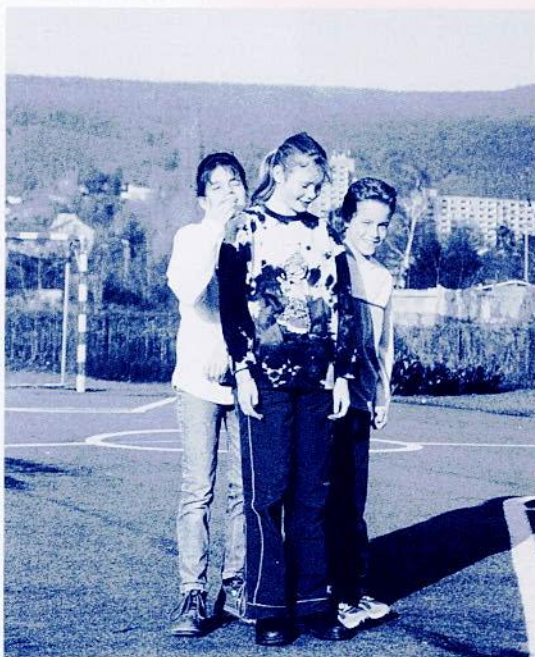
'We hebben veel e-mails gestuurd en foto's gemaakt om naar hem te sturen. Bij de foto's tekenden we praatwolkjes, ook bij de foto's van de hond en de kat. Papa kwam twee keer kort terug, een keer omdat opa erg ziek was en de tweede keer omdat opa overleed.'

'Maar op school deed ik mijn best, want ik wilde geen slechte cijfers halen. We hebben op school afscheid van hem genomen, ik

vond het niet erg dat er andere kinderen bij waren, ook niet dat ik een beetje huilde.'

'We hebben hem samen opgehaald in Frankfurt. We hebben naar mooie vliegtuigen gekeken en bij Mac Donald's gezeten. Toen kwam zijn vliegtuig. En ik moest weer huilen. Papa had voor ons een leuk T-shirt meegenomen.'

Carlo: 'We kregen veel post en e-mails van papa met foto's en verhalen.'

's Morgens belde papa altijd naar ons op. Ik vond het niet leuk dat hij weg was, mama zei dat ik op school een beetje opstandig was geweest. Ik maakte veel tekeningen voor hem en die stuurde ik op. Mijn kamer hing vol met zijn brieven. Ik had een mooie kalender gekregen om te zien wanneer hij terug kwam. Dat papa ergens was waar oorlog was, vond ik erg, ik dacht vaak dat er iets met hem zou kunnen gebeuren. Hij stuurde mij eens een kaart met Simpson erop die zijn broek omhoog had, aan de achterkant was een landkaart van Kosovo en een bord: mijnen.'

Mario: 'Ik heb er niet aan kunnen wennen dat papa weg was. Ik heb er vaak over gehuild.'

Nikky (12): 'Mijn vader is al vaker uitgezonden, ik ben er aan gewend. Al twee keer naar Italië, Kosovo, Bosnië en ook naar Frankrijk. Als hij weg is mis ik hem, mama is dan verdrietig en daarom is het thuis minder leuk. We krijgen veel brieven en twee keer per week belt hij, vaker kan niet omdat hij veel onderweg is. In Italië zijn we geweest toen hij daar de eerste keer was. Dat was fijn, we hadden een hotel met zwembad, de hele grote vakantie zijn we daar geweest. Als papa moest oefenen, mochten wij meedoen. Touwklimmen, over rekken heen klimmen, abseilen en nog veel meer. Misschien moet hij weer naar Italië, dan gaan we weer een tijdje mee, we wonen dan bij kennissen daar. Meestal gaan we mee om hem weg te brengen en ophalen doen we altijd.'

Marcel, mijn broertje vindt het leuk dat hij bij mama in bed mag slapen als papa weg is. Soms maakt papa grapjes dan zegt hij, ik word uitgezonden en is het niet waar. Maar als het wel waar is, vind ik het erg, hijzelf vindt het ook niet leuk, hij zegt wel eens: het zijn altijd dezelfde die moeten gaan.'

Melanie (13): 'Mijn vader is twee keer uitgezonden naar Bosnië. Eén keer vier maanden en één keer zes maanden. Toen ik hoorde dat papa werd uitgezonden was ik verdrietig en

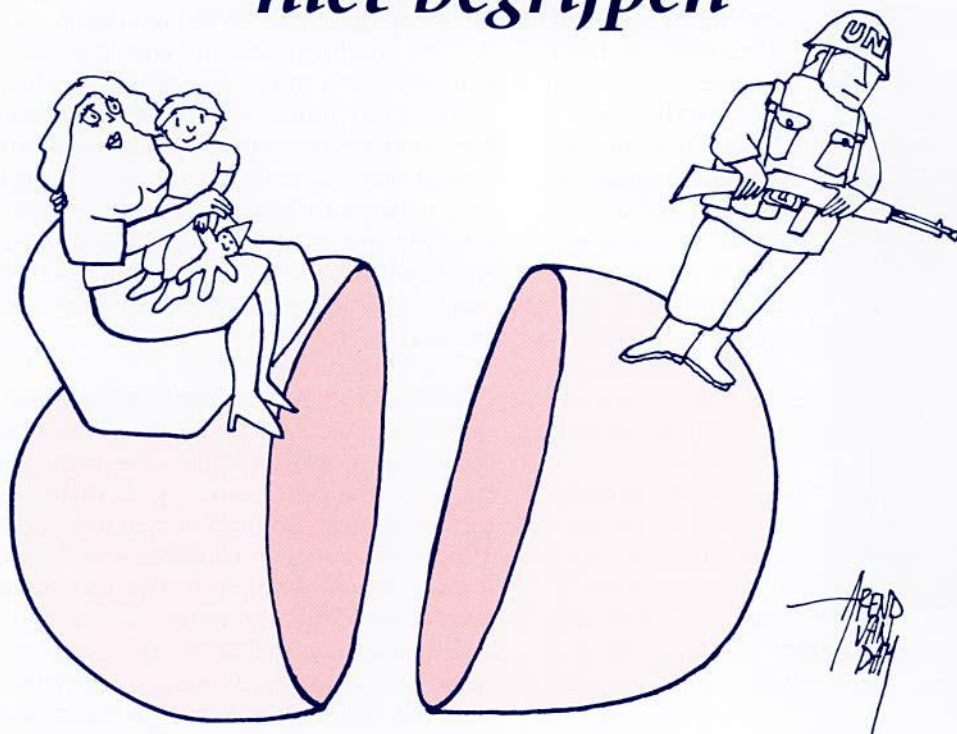
boos. Ik wilde niet dat hij weg ging. Ik was bang dat hem iets zou kunnen gebeuren. De eerste paar dagen waren erg. Mama deed leuke dingen met ons. En we konden mailen en bellen met hem. Na een tijdje ging het erge verdriet over, alles ging weer zijn ganginge. De tijd ging veel sneller om dan ik dacht. Het was voorbij voor ik het wist. Op school ging alles goed, mijn prestaties bleven hetzelfde. Thuis konden we sommige dingen anders doen: bijvoorbeeld de yoghurtpotjes met onze vinger leeg maken, dat mag van papa niet. Tussendoor is hij even thuis geweest, dan vond ik het afscheid nemen weer zo erg. Met Kerstmis was hij ook thuis, ik vond het heel vervelend dat er nog andere mensen in huis waren.'

Patricia (13): 'Mijn vader is zes maanden in Egypte geweest. Papa en mama spraken veel met elkaar voor hij weg ging. Tegen mij zei hij: het is niet leuk dat ik weg ga, maar ik kom vlug terug. Ik blijf niet zo lang weg.' 'We konden e-mailen en bellen met hem, dat was fijn. Mama is nog naar hem toe geweest. Ik was die tijd bij mijn tante, dat was best leuk. Ik kon toen spelen met mijn neefjes. Ik vroeg vaak wanneer hij terug zou komen, ik vond het een lange tijd. Aan de andere kant ben ik er aan gewend dat hij weg is. Ik zie hem 's avonds meestal maar kort. Op school ging het niet anders. Maar ik hoop nog steeds dat hij nooit meer weg hoeft. Ik vond het spannend vlak voor hij terug kwam, om zijn verhalen te horen.'

Wesley (14): 'Mijn vader is in Bosnië geweest. Natuurlijk is het leuker en beter als hij thuis is, maar ik vind het ook wel spannend om te horen wat hij allemaal had meegemaakt hoe het er daar uit zag. Hij vertelde mij dat hij op het hoofdkwartier geplaatst zou worden, dat daar niet veel kon gebeuren.' 'Ik miste hem toen hij weg was, ik kon niet direct vragen aan hem stellen, hij kon me niet helpen met mijn huiswerk. En op mijn verjaardag was hij er ook niet, ik had wel een pakje van hem gekregen. De tijd is achteraf gezien heel snel omgegaan, maar de weekenden waren saai. Anderen hebben verteld dat ik op school veel drukker was dan normaal. Het missen van hem viel door de week mee omdat hij in die periode alleen het weekend naar huis kwam. Mama maakte veel vaker lekker eten voor ons, zoals pannenkoeken en frites. Het was fijn dat hij weer terug was. Ik vind het niet zo heel erg dat hij uitgezonden is geweest en misschien nog eens moet. Ik vind het spannend.'

Raadsman Frits van der Kolk

Op de grens van wel beseffen en niet begrijpen

poos zitten praten totdat hij moe was en naar bed wilde. En toen kwam de uitzending zelf.

Voordat ik wegging heb ik hem verteld wanneer ik verlof zou hebben. Tijdens de uitzending hielden we telefonisch contact. *Over hoeveel nachtjes slapen kom je weer thuis pappa? Nog -zoveel-dagen.* Ik schrijf één keer in de één à twee weken.

Verlof: na drie maanden in het uitzendgebied te hebben gezeten is het fijn om voet te zetten op de Nederlandse aardbodem, maar toch is alles weer even wennen. Vanwege Darryl had ik twee keer verlof gepland. Ik heb rekening gehouden met eventu-

Ik heb een zoon van acht jaar, Darryl. Hij woont bij zijn moeder; we zijn gescheiden. In Nederland zie ik hem om de twee à drie weken in het weekend, als er tenminste geen oefening tussen komt. Doordat ik gescheiden ben en daardoor Darryl niet zo vaak zie, vind ik aandacht besteden aan de voorbereiding extra noodzakelijk. Als voorbereiding op de uitzending heb ik Darryl meegenomen naar de megafestatie in Utrecht.

Defensie was daar aanwezig. Ik hoopte Darryl hiermee een wat duidelijker beeld te geven over mijn werk en wat er in het uitzendgebied moest gaan gebeuren. Ook ben ik met hem naar een open dag op de RVS kazerne geweest. Blijkbaar had hij het idee dat ik zou gaan vechten, hij vroeg me zelfs een keer: *Pappa word je misschien dood geschoten.* Hoe leg je een kind van acht uit waarom we hier naar toe moeten en wat we gaan doen?

Vrede bewaren, Wederopbouw. Wat zegt hem dat. Tijdens het afscheidsfeest had Darryl het er moeilijk mee. Hij zonderde zich af en was erg stil. We hebben nog een hele

ele vakanties zodat we zo vaak mogelijk samen konden zijn. Het contact tussen Darryl en mij is over het algemeen goed. Toch merk ik als ik terug in Nederland ben dat ik extra moeite moet doen om bijvoorbeeld een gesprek los te krijgen. Maar ik begrijp dat het voor Darryl ook weer even wennen is. Tijdens mijn eerste verlof was Darryl anders, stiller, terughoudend. Had ik hem misschien niet goed voorbereid? Ik had voor mijn gevoel toch het maximale gedaan om hem een beeld te geven over wat er gebeurde in Bosnië. Achteraf bleek dat hij mijn verlof te kort vond en hij het vreselijk vond dat ik weer weg moest.

Aan de ene kant beseft Darryl waar ik ben, aan de andere kant begrijpt hij het niet. Hij zit op de grens van wel beseffen en niet begrijpen. Ik moet er moeite voor doen om goed contact met hem te houden. Ik moet extra mijn best doen om hem het gevoel te geven dat ik van hem houd ook al zie ik hem niet zo vaak. Ik zie hem dus al weinig en tijdens de uitzending een hele lange periode niet. Er is het gevaar dat hij van mij vervreemdt. Daar let ik extra op.

Het moet goed zitten voordat je weggaat. Als er nog iets uitgesproken moet worden, dan moet dat voor het vertrek gebeuren. Het is goed om van elkaar te weten wat je voor elkaar voelt. Bij kinderen moet je daar nog duidelijker en directer in zijn dan bij volwassenen.'

Sld1 Pascal van Otterloo

Gemis

Soms is het prettig enige afstand te nemen van het leven dat we leiden. Het stelt ons in staat ons te bezinnen op wat we er van gemaakt hebben en hoe we verder willen. Wanneer een uitzending dat effect heeft op betrokkenen is dat prima. Als uitgezonden militair is het wel essentieel, dat je meekrijgt wat er zich heeft afgespeeld thuis, als het moet leiden tot begrip en positieve verandering in het gezamenlijk bestaan in plaats van tot verwijdering. De lange termijn van een uitzending en de afwijkende gebeurtenissen waardoor men wordt geraakt, maken het nodig om con-

moet worden en aan de behoefte aan delen met (tijdelijk) belangrijke anderen moet worden voldaan om te kunnen volhouden. Praten over wat je meemaakt en wat dat voor je betekent moet aan beide kanten gebeuren.

De achterblijvende partner kan dat vaak met familie en vrienden en natuurlijk met de kinderen. Om het gemis van de afwezige ouder en de soms optredende worsteling daarmee door de kinderen en de partner te hanteren is het goed om over de afwezige te spreken. Hem in het dagelijks leven aanwezig te houden. Foto's te bekijken, over vroeger toen hij thuis was te praten, samen brieven te lezen en te schrijven. Te praten over wat hij meemaakt, wat hij van dit of van dat zal vinden. Maar ook nadrukkelijk te praten over het gemis, de gevoelens die dat oproept en over hoe je probeert om er samen een goede tijd van te maken. Zonder overigens in de situatie terecht te komen dat één van de kinderen het gezin gaat dragen.

Op deze manier krijgt deze periode een door de thuisblijvers gedeelde betekenis, die van waarde is. Samen de brieven schrijven waarin verteld wordt hoe het dagelijks leven hier er uitziet, is voor thuis, maar ook voor de uitgezondene van grote betekenis. Niet alleen houdt het hem op de hoogte van de ontwikkelingen thuis, het helpt ook om hem te helpen te bepalen wat hij zelf in zijn leven belangrijk vindt. Daar contact mee houden maakt het gemakkelijker om, eenmaal thuisgekomen, de draad weer op te pakken.

Raadsman Mart Vogels

tact te houden, te delen op afstand. Er moet worden voorkomen dat een ongewilde breuk in het bestaan ontstaat, die voortzetting van het gezamenlijk leven thuis na terugkeer bemoeilijkt.

Tegelijkertijd moet worden onderkend, dat gedurende een langdurige afwezigheid het leven thuis en in het uitzendgebied apart geleefd

Vader is op uitzending

Toen het voor ons eind 1993 duidelijk was dat ik begin 1995 mee zou gaan met Dutchbat 3 brak voor mij en mijn vrouw en dochter een periode aan van grote spanning en drukte om zoveel mogelijk op alles voorbereid te zijn.

We kochten een landkaart van het gebied om thuis mee te kunnen kijken. We maakten een afspraak met de school om in de klas van onze dochter (groep 7) een ochtend mijn verhaal te vertellen over wat een uitzending betekent voor thuis en daar. Het grote voordeel daarvan was dat niet alleen haar klasgenootjes maar ook de ouders op de hoogte waren van onze uitzending. Ik schreef een stukje in de schoolkrant. Ook in de kerkkrant werd aandacht besteed aan mijn komend vertrek. Tegelijkertijd zaten we midden in de bouw van onze nieuwe woning. Deze zou bij aanvang bouw worden opgeleverd voor de bouwvak van 1994. Spoedig werd dit bijgesteld tot na de bouwvak en uiteindelijk konden we op 29 november 1994 de sleutels van het nieuwe huis in ontvangst nemen. Bij de drukte van het opleidingstraject kwam dus de drukte van de verhuizing. Met de kerstdagen hebben we ons een klein beetje gesetteld en op 4 januari 1995 ging ik dan naar Bosnië. Toch leek die verhuizing ons meer parten te spelen dan de hele uitzending.

We hebben er voor gekozen om thuis afscheid van elkaar te nemen.

Afscheid nemen kost moeite, tranen en geeft veel verdriet bij zowel de uitgezondene als de achterblijvers. Ik zie nog hun betraande en verdrietige gezichten achter het raam bij mijn vertrek. In een waas van tranen reed ik naar de kazerne.

Mijn tweetal thuis werd na 14 dagen van hevige regenval geconfronteerd met overstromingen doordat het regenwater in de tuin de weg naar het riool niet kon vinden. Een hovenier moest worden ingeschakeld om drainage aan te leggen. De afvoer van bad/douche en wc in de badkamer was defect. De installateur moest (tot drie keer toe) worden ingeschakeld om dit te verhelpen wat telkenmale betekende dat een deel van de badkamer moest worden uitgehakt en weer hersteld. Mijn echtgenote en dochter hebben zich wonderwel door deze moeilijke beginfase heengeslagen. Grote klasse!!!

Contact tussen hen en mij was minimaal vanwege de gebrekkige verbindingen. Gelukkig

werkte de post in de eerste helft van die uitzending nog redelijk. We hadden afgesproken om niet te bellen op van tevoren afgesproken dagen/tijden. Dat gaf enerzijds een stukje zekerheid maar toch ook onzekerheid. Elke week stuurde mijn vrouw een cassettebandje op met daarop de dagelijkse besommeringen, zorgen etc. Voor ons was dat een goede manier om het idee te hebben dat ik even thuis 'om het hoekje' kon kijken.

Na de eerste helft van de uitzending werd alles in een keer een stuk moeilijker. Er kwamen geen konvooien meer door en dus ook geen post. Telefonisch contact was het enige dat restte. De verbinding met thuis was echter een stuk slechter dan tegenwoordig. In die periode hebben thuisblijvers veel steun aan elkaar gehad en werden er door een aantal mensen diverse pogingen ondernomen om de kritieke situatie van hun militairen onder de aandacht te krijgen van de media. Ook de kinderen en dus ook onze dochter hebben daaraan hun deel gehad. Ze wachtten niet lijdzzaam af maar bleven actief met ons bezig. Al die activiteit thuis gaf een groot gevoel van lotsverbondenheid.

De oorlog in en rond Srebrenica brak aan en dat maakte het voor thuis nog een stuk moeilijker. Er was nauwelijks nog contact met thuis mogelijk en de berichten van het journaal maakten het er niet eenvoudiger op, integendeel.

In die paar julidagen is meermalen bij hen mijn 'overlijden' ter sprake gekomen. Toen op 11 juli 1995 minister Voorhoeve op TV kwam en zijn verklaring begon met de woorden 'er heeft zich een grote ramp voltrokken in Srebrenica' toen stierven ze thuis duizend doden.

Ik kwam toch thuis op 23 juli, een groot feest op Soesterberg bij aankomst en de hele woonomgeving was versierd. Hierbij was ook de klas van Marieke betrokken en trouwens de hele buurt. De dagen erna gaan als in een roes voorbij. We hebben er veel met elkaar over kunnen praten en dat is goed.

November 2000

Ik ben weer aangewezen voor een uitzending, nu als SFOR 9. De voorbereidingen beginnen. Zowel in mijn eigen opwerkingstraject als thuis.

Toen bleek dat Marieke het er toch erg moeilijk mee kreeg, ondanks het feit dat we er veel over hadden gepraat. De nare ervaringen van de vorige uitzending kwamen weer naar boven en de angst dat zoiets weer kon gebeuren.

We hebben toen veel met elkaar gepraat en de zorgen konden daardoor voor een groot deel worden weggenomen. Ook de verhalen van een collega die met SFOR 7 was mee geweest hebben daaraan een positieve bijdrage geleverd. Ook op school (bij mentor en decaan) hebben we verteld dat vader op uitzending zou gaan en verteld van de ervaringen van de vorige uitzending. Zelf heeft Marieke haar vriendenkring ingelicht (16 jaar is ze nu en vader hoeft niet meer het verhaal in de klas te komen vertellen).

Natuurlijk doet afscheid nemen weer pijn. Maar de omstandigheden zijn nu een stuk beter dan destijds. Je kunt veel bellen, je bent

beter bereikbaar (want GSM), de post werkt goed en je kunt heel snel inspelen op iets wat zich thuis afspeelt. Mijn vrouw heeft thuis de regie maar ik kan zo nu en dan als souffleur optreden. Ze doen het nu thuis (het is nu 15 februari 2001) erg goed. En als het thuis goed gaat dan gaat het met mij ook goed. De dames gaan samen lekker stappen en winkelen in de stad en ze kunnen er van genieten.

Je kunt je eigen verlof goed plannen en daarvan genieten. Wij hebben gekozen voor twee keer verlof en wij denken dat het goed is. We hopen alledrie dat we na de uitzending de draad van daarvoor weer goed kunnen oppakken, dat na de spanning er ontspanning kan zijn.

*Kapitein Ebel Dijkman
Bedrijfs Maatschappelijk Werker*

Contact

Voor het vertrek moet duidelijk afgesproken zijn hoe en waarover men contact onderhoudt. De manier waarop moet realistisch zijn. Niet op elke plek kun je makkelijk telefoneren en emailen. Niet iedereen schrijft snel even een brief of een kaart. Ook is van belang af te spreken wat het thuisfront wel en wat het niet wil

weten. Er kunnen zich omstandigheden en gebeurtenissen voordoen tijdens de inzet, die moeilijk per brief uit te leggen zijn, maar die wel veel ongerustheid veroorzaken. Bijvoorbeeld over bedreigende situaties rondom een

compound. Het is goed om je van tevoren te realiseren tot wat voor soort hersenspinsels dit thuis aanleiding geeft. Hoe gaat het thuisfront om met een brief waaruit blijkt, dat de partner/ouder het moeilijk heeft, zich niet goed voelt of ziek is. Zeker als alleen schriftelijke communicatie mogelijk is en het dus lang duurt voor een antwoord op een teruggezonden brief arriveert. Pijnlijke informatie kan ook vanuit thuis komen. Het kan met de partner of de kinderen of familie niet goed gaan. Dat is moeilijk hanteerbaar wanneer je ver weg zit, je betrokken voelt maar niets kunt doen.

Vaak wil men alles wel weten, om er deel aan te kunnen hebben, maar levert kennis over alle ins en outs zoveel spanning op, dat je je moet afvragen of het nog zinvol is. Vaak zijn de voorstellingen die uitgezonden zich maken over wat er aan de hand kan zijn ernstiger dan wat er feitelijk gebeurt. Met de realiteit kun je proberen om te gaan, met fantasieën is dat een stuk moeilijker. Een extra probleem vormt soms wat er aan informatie via kranten en televisie nogal eens beperkt of vertekend tot in de huiskamers doordringt.

Zaak is om elkaar zorgvuldig, maar realistisch te informeren. Het uitwisselen wat de ervaringen voor je betekenen, hoe vertraagd of moeizaam soms ook, houdt de grondslag van het partner- en ouder-zijn overeind. Het vergemakkelijkt de aansluiting te vinden na terugkeer.

Het is belangrijk om te weten of je partner die uitgezonden is geweest een half jaar spanning of extreem hoge werkdruk heeft gekend en ook om te weten hoe hij daar mee is omgegaan. Hij zal dan andere behoeftes hebben, dan wanneer de situatie stabiel en rustig was. Andersom is het goed om te weten hoe het thuis is geweest in de uitzendperiode. Misschien is alles wel gewoon door gegaan. Of zijn er veel sores geweest. Hoe je partner dat heeft ervaren is van essentieel belang.

Een uitzendperiode kan leiden tot veranderingen in de omstandigheden, maar ook in het denken over jezelf, de mensen en het leven. Dat geldt voor de uitgezondene, die misschien armoede, ellende en oorlog heeft gezien, maar ook voor de thuisblijvers. Door op afstand te delen, blijft de ander zo goed mogelijk over deze aspecten geïnformeerd. De basis, het samen willen (be)leven blijft hierdoor in stand. Dat vormt het beste uitgangspunt om, na hereniging, weer als partners of gezin door te gaan.

Raadsman Mart Vogels

'Op sommige dingen kun je je niet voorbereiden'

Twee weken zat ik in Bosnië toen het eerste bericht binnen kwam. De dokter had een vorm van epilepsie geconstateerd bij mijn zoon Luke van 3. Toen ik dit over de telefoon hoorde stortte mijn wereld even in. Ik was geheel onvoorbereid op zo'n bericht en mijn beeld van epilepsie bestond uit trillende lichamen en schuim op de lippen. Ik ben naar de base arts gegaan om mijn verhaal te doen en vragen te stellen over dit ziektebeeld. Ik heb ook direct mijn chef en de raadsman op de hoogte gebracht. Ik kreeg het advies om meteen terug te bellen voor meer informatie en een goede afstemming met het thuisfront. Gelukkig ging het om een lichte vorm. Een paar dagen later werden de aanvallen echter heviger en nam de frequentie toe. De medicijnen die Luke kreeg, werkten niet. In Nederland kwam het sociale netwerk in beweging. Familie en vrienden steunden mijn echtgenote in deze moeilijke periode. Ze gingen mee naar het ziekenhuis en bleven slapen als het nodig was. Ik mocht dage-

lijks bellen met een ontsperde lijn om te vragen naar de situatie en om gevoelens uit te wisselen. We hebben samen besloten dat het voor mij niet noodzakelijk was om naar huis terug te keren. De arts op de base had contact met de behandelend neuroloog in Nederland en via hem kreeg ik regelmatig informatie. Gelukkig sloegen nieuwe medicijnen wel aan. De aanvallen liepen snel terug en inmiddels is de rust weergekeerd en heeft Luke nergens meer last van. Na twee maanden van spanning en een gevoel van machteloosheid kon ik tijdens mijn verlof constateren dat het weer goed ging met mijn zoon. Mijn echtgenote heeft zich fantastisch gehouden in de periode dat ze er alleen voorstond. Familie en vrienden waren onmisbaar. Ik heb gezien dat de hulp die je in zo'n situatie krijgt veel voor je kan betekenen.'

Kapitein René Vrijens, Bosnië

Tranen van het thuisfront

Het beeld is altijd en overal hetzelfde: vader, broer, verloofde of zoon (en steeds vaker ook dochters of echtgenotes) wordt uitgezwaaid door huilende of zich juist flink houdende dierbaren. Hij of zij vertrekt naar een brandhaard ergens in de wereld met gevaar voor eigen leven, en de achterblijvers verkeren vanaf dat ogenblik in niet aflatende spanning.

Zulke pasklare dramatiek heeft in de loop van de jaren al talloze films opgeleverd, waar ik hier een vrij willekeurige greep uit doe. Er zijn namelijk heel wat varianten op te bedenken, en evenzovele malen zijn de scripts gebaseerd op werkelijke feiten, of gemodelleerd naar aanleiding van herinneringen aan een echt verleden.

Zo stond de scenarioschrijver van **Saving Private Ryan** ooit met zijn zoontje bij een oorlogsmonument in het stadje waar hij woonde. Op dat monument stonden de namen van twee broers vermeld. Juist omdat ik daar met mijn eigen kind stond, drong

die verschrikkelijke werkelijkheid, twee kinderen van een zelfde ouderpaar, nog eens extra tot me door', vertelde hij later aan Steven Spielberg, die van het script een film over WO 2 maakte die zo waarheidsgetrouw overkwam, dat veteranen er huilend van aandoening de bioscoop verlieten. In de film sneuvelen drie zoons uit een zelfde gezin. In een van de aangrijpendste scènes van de film zie je een zwarte auto aan komen rijden, op weg naar een boerderij temidden van uitgestrekte akkers. De moeder staat in de keuken. Als de auto eenmaal voor haar deur stopt, en er een hoge militair plus een geestelijke uitstappen, weet ze genoeg. Ze barst echter niet in huilen uit, ze rukt zich niet de haren uit het hoofd, maar haar knieën beginnen letterlijk te knikken zodat ze, sprakeloos van ontzetting over het bericht dat komen gaat, op de vloer van de keuken neerzakt. Er wordt dan een speciale eenheid geformeerd om haar vierde zoon, die vermist is achter de vijandelijke linies in Normandië, koste wat kost

Emily Lloyd in
In Country

levend terug te brengen. Aan het slot van de film bezoekt diezelfde soldaat, die zijn leven lang zijn best heeft gedaan om al die opofferingen waard te zijn, nog eenmaal het graf van de sergeant van de eenheid die zijn leven heeft gered, maar die de missie zelf niet overleefde...

oorlogsfilm waar het publiek mee wegliep. (De scène waarin Fonda voor het eerst met de half verlamde Voight in bed belandt, is klassiek).

In **The Deer Hunter** van Michael Cimino wordt de ontredde van de thuisblijvers veel schrijnender geschetst. Een groepje van

oorsprong Oost-Europese staalarbeiders gaat nog een keer op hertenjacht, voordat ze naar Vietnam vertrekken. Een van hen trouwt vlak daarvoor, maar het feest heeft al iets onheilspellends. Na een afgrijselijke periode, waarin het stel gevangen genomen is geweest, keren twee van de drie terug naar huis. De jonge bruidegom heeft geen benen meer, en kan de confrontatie met zijn vrouw niet aan. Hij komt terecht in een opvangtehuis waar hij aanvankelijk niet meer uit wil. Zijn vrouw kwijnt thuis

Harrison's Flowers

In **Les Jeux Interdits** van Rene Clement uit 1951, die inmiddels bij critici over de hele wereld op hun lijstje van favorieten prijkt, zijn het twee kinderen die duidelijk maken wat de oorlog bij hen heeft aangericht. Een meisje, wier ouders plus hond tijdens de grote uittocht uit Parijs in 1940 zijn omgekomen, wordt op een boerderij ondergebracht. Daar besluit ze, samen met een boerenjonge, een kerkhof voor dieren aan te leggen. De grafjes markeren ze met kruizen die ze van graven uit de omgeving stelen. Het merendeel van de films die in ons land te zien zijn, is van Amerikaanse makelij, en de Amerikanen hebben vooral hun frustratie over de heilloze strijd in Vietnam naar verhouding in erg veel films neergelegd. Zo gaat **Coming Home** van Hal Ashby over een vrouw die besluit vrijwilligerswerk te gaan doen als haar man vol idealistisch elan naar Vietnam vertrekt. Ze geeft zich op als vrijwilligster in een militair hospitaal. Zo komt ze in contact met een halfverlamde, zeer opstandige veteraan met wie ze onbedoeld een relatie krijgt. Haar echtgenoot keert later gefrustreerd uit de oorlog terug (naar blijkt, doordat hij zichzelf moedwillig heeft verwond), en kan de nieuwe situatie, gecombineerd met zijn eigen persoonlijke nederlaag, niet aan. Zowel John Voight als Jane Fonda kregen een Oscar voor hun rol in deze duidelijke anti-

weg. De derde is volledig doorgedraaid, en blijft in Vietnam waar hij goud verdient met Russische roulette. Het geld stuurt hij naar zijn gewonde vriend. Uiteindelijk blijkt dat niemand na die verschrikkelijke periode nog hetzelfde zal zijn: de soldaten niet, maar ook hun moeders, vrouwen en vriendinnen niet. De film, waarin o.a. Meryl Streep, Robert DeNiro en Christopher Walken spelen, kreeg in 1979 vijf Oscars en geldt als een van de mooiste Vietnamfilms die ooit zijn gemaakt. In het veel kleinschaliger opgezette **In Country** keert een soldaat, gespeeld door Bruce Willis in een van zijn zeldzame serieuze rollen, uit Vietnam terug, niet meer in staat tot enige zinnige communicatie. De tienerdochter van zijn in Vietnam gesneuvelde broer blijkt de enige die hem uiteindelijk weer bij het gewone leven weet te betrekken, doordat ze voortdurend vragen stelt over haar vader. De twee bezoeken aan het slot samen het schitterende oorlogsmonument in Washington.

In **Gardens of Stone** van Coppola staat een jonge officier, gespeeld door D.B. Sweeney, te trappelen om naar het front te gaan, uitgeleide gedaan door zijn jonge vrouw (Mary Stuart Masterson). Je voelt dan als kijker al dat hij in een kist terug zal keren, om met veel vertoon op Arlington te worden begraven. Vooral de jonge leeftijd van de

militair en zijn achterblijvende vrouw maken de film extra navrant: niet alleen zijn leven wordt afgekap, ook zij krijgt al veel te vroeg in haar bestaan een te groot verlies te verwerken.

In de beroemde film **Born On The 4th Of July**, deel twee uit het drieluik dat Oliver

Stone aan de oorlog wijdde, speelt Tom Cruise een van zijn betere rollen als anti-oorlogsactivist Ron Kovic. Hij vertrekt als de trots van zijn ouders naar Vietnam maar komt er, verbittert en voor het leven aan een rolstoel gekluisterd, weer vandaan. Vooral in deze film komt de houding van het thuisfront duidelijk aan de orde: de ouders willen graag blijven geloven dat hun zoon een held is, maar zijn jongere broer ziet

de zaak heel wat reëler en verklaart dat hij zelf nooit zo gek zou zijn...Eén scène in de film is extra navrant: Kovics is ervan overtuigd dat hij tijdens een treffen met de vijand een collega-soldaat onbedoeld heeft gedood. Hij vindt geen rust voordat hij dat is gaan

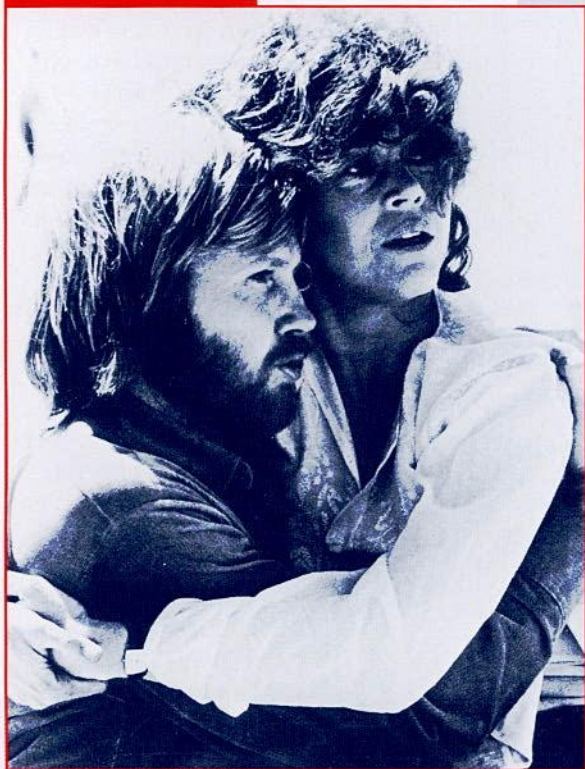
vertellen aan de ouders en de jonge weduwe van de omgekomen soldaat, beseffend dat hij hen daarmee hun enige troost, namelijk dat hun kind en man voor een goede zaak gestorven is, ontnemt. Hijzelf weet dan inmiddels al lang dat de oorlog in Vietnam absoluut geen goede zaak was.

In **Courage Under Fire**, een film die tijdens de Golfoorlog speelt, komt het thuisfront weer op een heel andere manier aan de orde. Meg Ryan speelt een sergenteant die in een gevechtssituatie omkomt, samen met een aantal soldaten. Aanvankelijk lijkt het erop dat ze voor haar moed zal worden onderscheiden, iets waar haar ouders en haar dochter dan nog iets van troost uit kunnen putten. Maar naar aanleiding van tegenstrijdige verklaringen van degenen die de militaire operatie hebben overleefd, wordt er een onderzoek ingesteld waaruit steeds duidelijker blijkt dat de vrouw een fatale inschattingsfout heeft gemaakt.

Tenslotte de recente film **Harrisons Flowers**, waarin opnieuw een kind de invloed van een oorlog op een achterblijvend gezin duidelijk maakt. Weliswaar is Harrison Lloyd geen militair maar oorlogsfotograaf, maar hij wordt wel uitgezonden naar een oorlogsgebied. Het is 1991, en de wereld beseft nog niet dat er in Joegoslavië iets meer aan de hand is dan 'wat schermutselingen'. Lloyd wordt al snel als vermist opgegeven, en korte tijd later komt op de redactie van Newsweek, waar hij werkt, het bericht van zijn dood binnen. Zijn vrouw accepteert dat niet, en besluit haar man te gaan zoeken. Echt waarschijnlijk is het allemaal niet, maar de film geeft toch een zeer waarheidsgetrouw beeld van de felheid en de wreedheid van die oorlog die de vrouw, zodra ze op haar plaats van

bestemming is aangekomen, volledig verrast. Het 'happy end' is troostend voor het publiek dat dan bijna twee uur, samen met de vrouw van de fotograaf, door een hel is gegaan. En hun tienjarig zoon-tje blijkt, als enige mogelijkheid om zijn liefde voor zijn vader te uiten, de bloemen in diens kas in al die wurgende weken van angst en onzekerheid, minutieus te hebben verzorgd.

Leo van Opzeeland

John Voight en Jane Fonda in Coming Soon

Meg Ryan in Courage under Fire

Na terugkeer

Als het een normaal onderdeel van de huiselijke omstandigheden is dat een van de ouders regelmatig van huis is, is het terugkeren meestal ook geen probleem. Vader voegt zich weer in het huiselijk leven alsof er niets gebeurd is. Als het gelukt is om op afstand het leven te delen en op de hoogte te blijven van wat de ander heeft meegemaakt dan bevordert dit het gewenningsproces. Wanneer er echter ingrijpende gebeurtenissen zijn geweest of ervaringen zijn opgedaan, die in het gewone leven niet te plaatsen zijn, zal ook het terugkeren in het gezin meer tijd en inspanning vragen. Zeker wanneer er sprake is van psychische problematiek zoals een Post Traumatisch Stress Syndroom. Maar ook wanneer dat niet speelt, kan de confrontatie met geweld, met stervende kinderen of armoede

mensen elders. Op den duur zal een nieuw evenwicht worden gevonden.

Tijdens de afwezigheid van de uitgezondene is het leven thuis doorgegaan en ook daar is waarschijnlijk het één en ander veranderd. De achterblijver heeft het alleen moeten doen en het voorheen gedeelde gebied is herverkaveld. Ook in dit opzicht moet de uitgezondene zoeken naar zijn plek. Het innemen van dezelfde positie van voor de uitzending is geen vanzelfsprekendheid. De veel zelfstandiger opererende (meestal) vrouwen zijn in veel gevallen niet zomaar bereid en in staat om het gewonnen terrein weer op te geven. De achtergebleven partner heeft ontdekt wat ze zelf kan en is er sterker door geworden. Ziet zichzelf anders en eist een andere positie op in de onderlinge verhouding. Indien de terugkerende partner niet in staat is de eigen rol te heroverwegen, opnieuw 'de baas in huis' wil zijn of even 'orde op zaken wil stellen', ontstaan er problemen. Lukt dit gezamenlijk doordenken wel, dan zijn de kansen voor een verdere verdieping van de onderlinge relatie aanwezig, doordat de relatieve onafhankelijkheid van de beide partners een basis vormt voor meer gelijkwaardigheid. Het kan zijn dat de kinderen opnieuw aan de teruggekeerde ouder moeten wennen, zeker als ze nog heel jong zijn. Ook kinderen zullen de veranderingen bij de ouder bemerken en reageren op wat anders is. Het is goed daarover geen verstoppertje te spelen, hun reacties serieus te nemen en over ervaringen en veranderde denkbeelden op hun niveau met hen te praten. Op grond van het gemis kan het zijn dat de ouder volledig wordt geclaimd of juist dat zijn gezag nog niet geldt en alles met de thuisgebleven ouder wordt overlegd. Pubers accepteren het wellicht niet wanneer de touwtjes weer worden aangehaald. Ook hier doen zich soms na terugkeer territoriumconflicten voor. De achterblijver is de enige opvoeder geweest. Nu komt de ander zich er weer mee bemoeien en wil zaken meebepalen in het huishouden en in de regels voor de kinderen. Respect voor de gegroeide verhoudingen in het gezin, open argumentatie tussen de partners en de weg der geleidelijkheid als er veranderingen moeten plaatsvinden, kunnen er voor zorgen dat er voor de kinderen niet nog een zware periode aanbreekt.

Raadsman Mart Vogels

hard aankomen. Het oordeel over het eigen handelen of het onvermogen iets te doen, kan van grote invloed zijn op het denken over zichzelf. Het zelfbeeld, de kijk op de medemens en op het eigen leven kunnen sterk veranderd zijn. Daarmee wordt het gezin onvermijdelijk geconfronteerd.

Soms lijken de kinderen in de ogen van de uitgezondene verwend en overbeschermd. De zorgen hier kunnen niet relevant lijken en gesprekken onbenullig. Soms is men juist bij voortduring bezorgd voor de veiligheid van de kinderen. Er zal dan veel moeten worden gepraat om eerst de beleving te delen die is opgedaan. Om daarna te zoeken naar hoe deze ervaringen en veranderde gezichtspunten van betekenis kunnen worden in het gezin. Gaan we soberder en bewuster leven? Of leiden de ervaringen tot het inzicht van de betrekkelijkheid der dingen en een juist bewuster van- en met elkaar genieten? Soms gaan militairen vrijwilligerswerk doen om ook vanuit Nederland iets te kunnen betekenen voor

In Memoriam Irma Jacobs

21 november 1951 - 16 februari 2001

*All I really want my love to do
is to bring out the best in me and you.*

Op 16 februari 2001 is onze collega Irma Jacobs overleden.

Als humanistisch raadvrouw werkte Irma onder meer te Ermelo en bij het vormingscentrum voor militairen Het Coornherthuis. Van 1997 tot aan het begin van haar ziekte in de tweede helft van 1998 was Irma eindredacteur van Ego, het maandblad van de humanistische geestelijke verzorging, voorloper van Thema.

Het maken van een dergelijk blad waarbij de redactie hoofdzakelijk is aangewezen op de bijdragen van geestelijk verzorgers die hun prioriteiten veelal elders zien, vraagt creativiteit, initiatief, en veel geduld. Ik weet dat Irma dat met taai doorzettingsvermogen kon opbrengen want ik werd zelf, als vele anderen, regelmatig en herhaald door haar verzocht om een bijdrage te leveren. Haar inspanningen leidden tot vele prachtige nummers van Ego.

Hier wil ik herinneren aan een themanummer over de vele gezichten van de dood (Ego, jan '98), ingeleid door de redactie met de tekst *We weten niet waar de dood ons wacht*. Wij wisten niet, Irma wist niet, dat in de tweede helft van dat jaar de eerste verschijnselen van ziekte zich zouden openbaren die vervolgens leidden tot een lang proces waarin de krachtige geest van Irma het kleine, zich onttakelende lichaam steeds weer hergroepeerde tot steeds nieuwe fasen in de gezamenlijke beleving van een eindigend leven. Langs stations van diepgang, verdriet en intens gedeelde liefde wisten wij op zeker moment wel waar de dood ons wachtte.

Het lichaam leerde dat aan Irma evenals aan ons en dat leidde tot een waardig sterven, op een moment dat Irma's persoon nog volledig aanwezig was, geestig, sterk en gericht op de omgeving in een voortdurende poging om de liefde het beste uit haarzelf en de ander te laten halen. Een sterven dat een humanist waardig was en dat Irma waardig was als regisseur van een complex en tevens sprankelend leven.

Een laatste hoofdstuk dat nog toegevoegd moest worden, of zoals Irma Montaigne laat zeggen in de Ego over de dood: *De dood oefenen is de vrijheid beoefenen. Wie heeft geleerd te sterven heeft afgeleerd een slaaf te zijn.*

Vele malen schreef ik op verzoek van Irma gedichten voor publicatie in de Ego. Tijdens Irma's ziekte schreef ik gedichten voor Irma, niet voor publicatie. Eén ervan maakte ik op verzoek van Irma publiek bij haar crematie.

Leuk raar ding Irma

soms telt niets meer mee
je oordeel opgesloten in lijf
je denken bepaald door lijf
je voelen is lijf

door pijn geveld
je geest bekneeld
gericht op ieder zuchten
liggen in één houding

dit maffe kromme lijf
kon de geest zich toch bevrijden
van dit lijdend lijf
afslaan de deken van pijn
het gestotter van
hortend en stotend zijn
gevangenschap van steeds
vermoeider zijn

soms kruipt je denken
waar het onbegaanbaar lijkt
opwelling van eigenheid
wat je zelf wilt
niet je door lijden
en leden
laten verplichten

zijn
nu
hier

leuk raar ding Irma

Raadsman Jan Nauts

NIEUWE START en BETER SAMENWERKEN

PROGRAMMA

Intake vooraf is noodzakelijk. De exacte gespreksonderwerpen worden in onderling overleg vastgesteld. De eenheid wordt zoveel mogelijk in organieke groepen verdeeld (kader en manschappen samen!), die onderling de aan de orde te stellen zaken doorspreken. In een plenaire bijeenkomst worden de verschillende groepen van elkaars ideeën op de hoogte gebracht. Er kunnen dan desgewenst ook nadere afspraken worden gemaakt.

DATA: voorjaar 2001, in overleg

BEGELEIDING: Adrie van der Heijden

MUZIEK BELEVEN

PROGRAMMA

We maken op muzikale wijze kennis met elkaar. Vervolgens maken we een tocht door de geschiedenis van de muziek en staan stil bij de grote wendingen in de kunst. Vragen als: waarom spreekt Bach in alle tijden mensen aan? En: Moet muziek mooi zijn? zullen uitvoerig aan de orde komen. We staan dan ook met name stil bij de ontwikkelingen in de 20e eeuw. De deelnemers nemen zelf een voor hen belangrijk muziekwerk mee op CD of cassette.

DATA: in het voorjaar op aanvraag

PLAATS: Beukbergen

BEGELEIDING: Arjen W. Velema

"KAMERADEN VOOR HET LEVEN?"

PROGRAMMA:

Ruimte voor het persoonlijke gesprek.

Thema's die bij iedere uitzending een rol spelen, zoals vertrek, verlofdagen, thuiskomst, Situatie thuis, werkervaringen, vrienden, vriendinnen, familie, hobby's enz.

Foto's en films van het uitzendgebied zijn deels aanwezig. Indien gewenst kan een excursie georganiseerd worden tijdens de conferentie.

DATA: in het voorjaar in overleg

PLAATS: Beukbergen

BEGELEIDING: Geestelijk verzorgers met uitzendervaring.

WAARDEN EN NORMEN

Waar zijn ze goed voor en wat heb je er aan?

PROGRAMMA

- Van welke waarden en normen ga ik uit?
- Hoe geef ik daaraan vorm in mijn leven?
- Zijn ze crisisbestendig?
- Waar worden ze door beïnvloed?
- Hoe zit het met de samenhang in mijn normen- en waardenpatroon?

DATA: 9 en 10 juli 2001

PLAATS: Beukbergen,

BEGELEIDING: Raadvrouwen Marlies Laureijs-Joosten en Karen Joachim

ZINGEVING EN WERK

PROGRAMMA

In een onderlinge kennismaking met elkaar ontdekken welke betekenis werk voor je heeft en welke zin het aan je leven geeft.

In het programma komt in ieder geval aan de orde:

- Werk als zinvolle tijdsbesteding.
- Werk als bron van eigenwaarde.
- Werk als bron van inkomsten.
- Werk als bron van carrière mogelijkheden.
- Werk als bron van zingeving.

PLAATS: Beukbergen,

BEGELEIDING: Raadsvrouw Marlies Laureijs-Joosten

LEVENS-PERSPECTIEF C.Q. LOOPBAANPLANNING

PROGRAMMA

- Zelfbeeldverheldering: Wie ben ik?
- Horizonverruiming: Wat wil ik?
- Realiteitszin: Welke stappen moet ik ondernemen?
- Voorwaarden: Wat heb ik daarvoor nodig?

DATA: 7 & 8 juni 2001

PLAATS: Beukbergen

BEGELEIDING: Raadsvrouwen Karen Joachim en Marlies Laureijs-Joosten.

LEVENS-BESCHOUWING EN IDENTITEIT

PROGRAMMA

- Identiteit. Wat versta je er onder?
- Identiteitsontwikkeling volgens Erikson.
- Morele ontwikkeling volgens Kohlberg
- Zingeving en identiteit.
- Levensbeschouwing - Zingeving - Identiteit.
- Humanisme.
- Humanisme en de ontwikkeling/versterking van de identiteit.

DATA: 20 & 21 augustus 2001

PLAATS: Beukbergen,

BEGELEIDING: Raadsvrouw Marlies Laureijs-Joosten

ETHIEK EN ETHISCHE DILEMMA'S VOOR INSTRUCTEURS

PROGRAMMA

Instructeurs van schoolbataljons krijgen dagelijks te maken met ethische zaken en met ethische dilemma's. Bovendien worden zij geacht de gedragscode en het ethisch besluitvormingsmodel over te dragen aan de leerlingen.

Dat het omgaan met ethische dilemma's en het aanleren van moreel gedrag geen eenvoudige zaak is wordt binnen de krijgsmacht, maar ook daarbuiten, bevestigd.

Vandaar deze cursus, die heel flexibel gegeven kan worden.

DATA: eind augustus in overleg

PLAATS: Kazerne of Vormingscentrum

BEGELEIDING: Raadsman- of vrouw van uw kazerne of raadsman Hugo Remmers en o.v.b. gastbegeleider(s)

RESPECTVOL SAMENWERKEN

PROGRAMMA

Deelnemers krijgen informatie over culturele en religieuze minderheden, mede door de ontmoeting met vertegenwoordigers uit deze groepen.
Uitwisseling van ervaringen op de werkplek.
Herkenning van vormen van ongewenst gedrag en het leren daarmee om te gaan.
Kennismaken oefenen met het EBM als een vaardigheid in het hanteren van dilemma's.

- DATA:** De cursus duurt een week, data worden in overleg vastgesteld
- AANMELDING:** Bij CDP&O, kapt. C.O. Spangenberg, tel. *06 546 65634.
- PLAATS:** Beukbergen
- BEGELEIDING:** Een geestelijk verzorger en een medewerker van (voorheen) het ILMO.
- BIJZONDERHEDEN:** De cursus wordt gegeven onder verantwoordelijkheid van CDP&O.

TRAINING COMMUNICEREN EN WAARDEREN

PROGRAMMA

- Wanneer is communicatie effectief?
- Onderscheiden van verbale, non-verbale en meta-communicatie.
- Vervormingen en blokkades in communicatie.
- Onderscheiden van verschillende niveaus in communicatie.
- Rollen die men in zijn functioneel verband inneemt.
- Leren aansluiten bij waar de gesprekspartner is, open vragen stellen, actief luisteren en feedback geven.
- Valkuilen in gesprekken onderkennen en deze dichten.
- Wat zijn kwaliteiten en wat is waarderen?

- DATA:** in het voorjaar op aanvraag
- PLAATS:** Vlasakkers of Beukbergen
- BEGELEIDING:** Antoon Vermeulen en Jan van Lieverloo

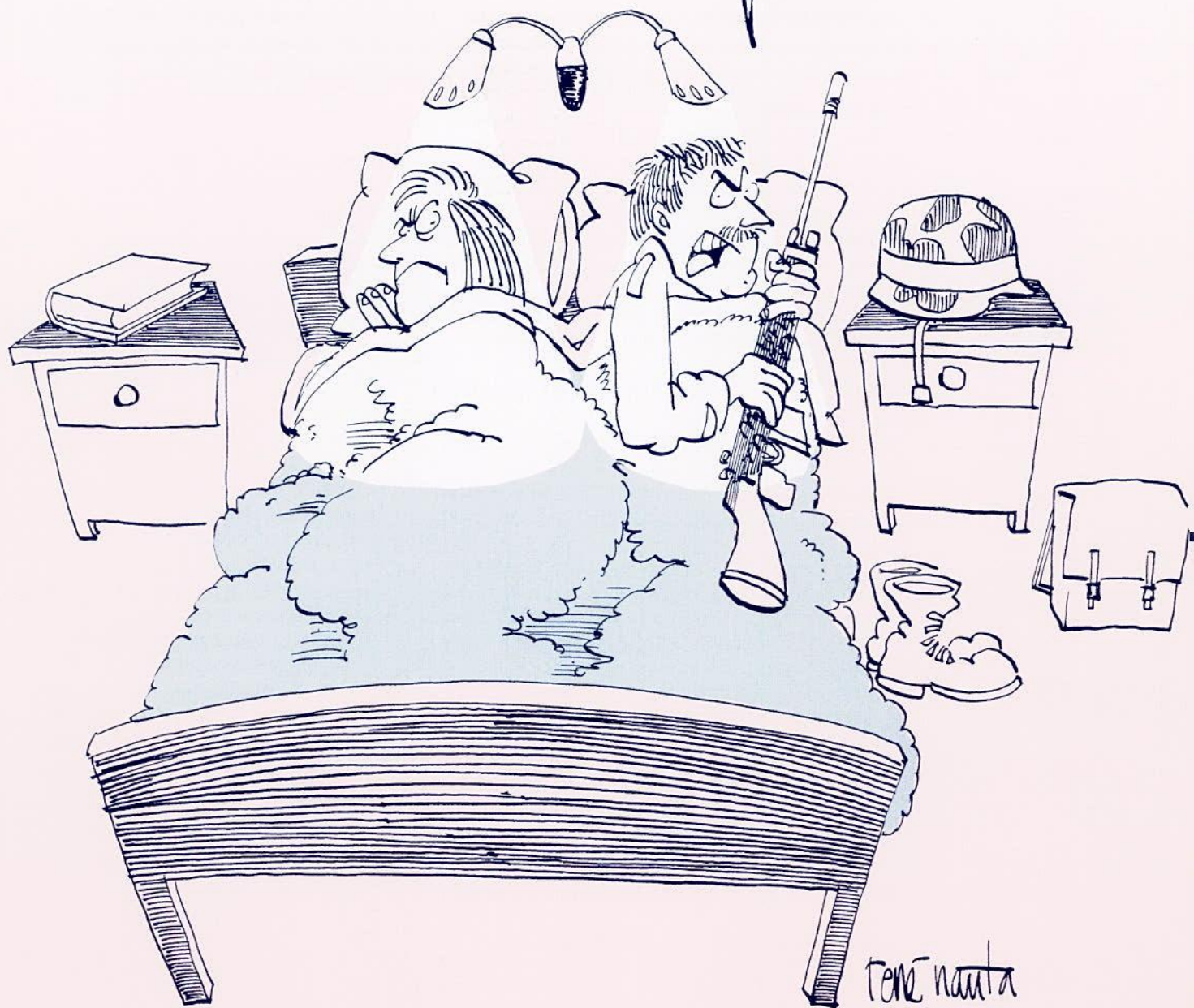
TRAINING OMGAAN MET WERK-STRESS

PROGRAMMA:

- Herkennen van gezonde en ongezonde stress-signalen bij jezelf.
- Welke oorzaken voor ongezonde stress vind ik in mijn werk en in mijzelf? Wat kan ik eraan doen?
- Technieken leren om te ontspannen en om stress in jezelf te verminderen.
- Een concreet werkplan maken om stress als gevolg van externe factoren te verminderen
- Onderzoeken welke waarde(n) en betekenis je toekent aan je werk, aan jezelf en aan je gezin en vrienden. Na dit onderzoek bekijk je of en hoe je een nieuwe balans kunt scheppen tussen deze drie levensgebieden.

- DATA:** in het voorjaar op aanvraag
- PLAATS:** Vlasakkers of Beukbergen.
- BEGELEIDING:** Antoon Vermeulen

DAT BEN IK NOU
EENMAAL ZO GEWEND!

Raadslieden

OIRSCHOT

I.L.(Immy) Beijer
Werk 040-2664697
Miltel *06-549-4697
Thuis 073-6445711

NUNSPEET

J.(Jaques) van den Blink
Werk 0577-466250
Thuis 0575-574317

ERMELO

J. (Jan) den Boer
Werk 0341-477716
Thuis 0321-318934

STEENWIJK

Uitgezonden t/m april 2000
H. (Harrie) Bols
Thuis 050-3187169

CURAÇAO

C.C.(Tineke) Dekker-Hundling
Werk 00-5999-4637140
Thuis 00-5999-7361709

APELDOORN

A.B.(Adrie) van Deurzen
Werk 055-3573740
Miltel *06-573-3740
Thuis 0522-262273
GSM 06-51123473

SCHAARSBERGEN

M.J.(Marias) van Dorp
Werk 026-3532776
Miltel *06-564-33776
Thuis 055-5224944

DEN HAAG

Plv. Hoofdkrijgsmachtraadsman
J. Flokstra
Werk 070-3166291
Miltel *06-564-66291
Thuis 023-5426456

DEN HELDER

R.P. (Rob) Geene
Werk 0223-652405
Miltel *06-209-52405
Thuis 0223-644487

APELDOORN

J.J. (Jaap) Geuze
Werk 055-3573741
GSM 06-51845837
Thuis 030-2343235

WOENS DRECHT

A.(Adriaan) Heemskerk
Werk 0164-692657
GSM 06-20617945

LEEUWARDEN

L.W.A. (Bart) Hetebrij
Werk 058-2346826
Miltel *06-519-6826
Thuis 0516-513579

BREDA

C. (Carine) van Hinte
Werk 076-5273609
Miltel *06-529-3609
Thuis 0499-571843

DRIEHUIS

A.H.T. (Ad) Hornis
Werk 0255-561282
Miltel *06-219-282
Thuis 030-2937808

HUIS TER HEIDE

K.M.(Karen) Joachim
Werk 0346-352944
Thuis 020-4904824

DOORN

UITGEZONDEN TOT EN
MET MEDIO JUNI 2001
E.A. (Erwin) Kamp
Werk 0343-471638
Miltel *06-202-1638
Thuis 0343-578031

DUITSLAND/RHEIN- DAHLEN

F.G. (Frits) van der Kolk
Thuis 045-5212183
GSM 06-20976458

ASSEN

N. (Norbert) de Kooter
Werk 0592-358573
Miltel *06-541-8573
Thuis 0592-318747

WEERT

F.G.M. (Frans) Kurstjens
Werk 0495-582700
Thuis 0486-421278

HUIS TER HEIDE

E.H.(Marlies) Laureijs-Joosten
Werk 0346-352944
Thuis 030-6923149

DUITSLAND/SEEDORF

B.J.T. (Ben) van der Linden
Werk 0049-4281751-5956
Miltel *06-594-5950
Thuis 0049-428195-6589

DEN HELDER

L.A.M. (Lauran) Marcelis
Werk 0223-652089
Miltel *06-209-52089
Thuis 076-5602540

EDE

J.J. (Joan) Merens
Werk 0318-681615
Thuis 026-3629745

J.G.J. (JAN) NAUTS

Werk 0493-598873
Miltel *06-509-8873
Thuis 0475-531811
GSM 06-53641029

HUIS TER HEIDE

H. (Hugo) Remmers
Werk 0346-352944
Thuis 030-2442154

AMERSFOORT

K.S.(Kees) Roza
Werk 033-4606663
Miltel *06-500-7051
Thuis 020-6323785

VOLKEL

G. (Gerard) Snels
Werk 0413-278305/4
Miltel *06-510-6306
Thuis 024-3229069

SOESTERBERG

J.P. (Joke) van Straaten
Werk 0346-336093/92
Miltel *06-524-6090/92
Thuis 010-2251305

DUITSLAND/SEEDORF

J.W.F. (Jan) Sulman
Werk 0049-4281751-5958
Miltel *06-594-5950
Thuis 0049-4281751-8445

DEN HELDER

M.A. (Marieke) van Veen
Werk 0223-620402
Miltel *06-209-53331
GSM 06-20617976

TWENTHE

G.J.(Gerrit) Vlietstra
Werk 053-4806092
GSM 06-20616547

BEUKBERGEN

M.C. (Mart) Vogels
Werk 0346-352944/070-3166292
Thuis 0118-629844

DEN HAAG

HOOFDKRIJGSMACHT-
RAADSMAN
J.P.(Joost) de Vries
Werk 070-3166287
Miltel *06-564-66287
Thuis 026-3519188

HUIS TER HEIDE

N.(Nienke) Wijngaard
Werk 0346-352944
GSM 06-20617997
Thuis 010-4780450

Frederikkazerne • Gebouw 106
Van de Burghlaan 31
MPC 58A
Postbus 90701 • 2509 LS Den Haag
Telefoon 070-3166289
ISSN: 1568-0495